Tampereen yliopisto

Annariina Leppäniemi-Vasamaa

LASTEN KOKEMUKSIA SUKUPUOLITETUISTA HAHMOISTA MAURI KUNNAKSEN JOULUAIHEISESSA LASTENKIRJALLISUUDESSA

Kasvatustieteen ja kulttuurin tiedekunta
Pro Gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Annariina Leppäniemi-Vasamaa: Lasten kokemuksia sukupuolitetuista hahmoista Mauri Kunnaksen jouluaiheisessa lastenkirjallisuudessa
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Huhtikuu 2020

Pro Gradu -tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia lapsilla on Mauri Kunnaksen jouluaiheisten lastenkirjojen sukupuolitetuista hahmoista. Tutkimusta ohjaa fenomenologinen tieteenfilosofinen perinne.

Tutkimuksessa luin esiopetusikäisille lapsille Kunnaksen jouluaiheista tuotantoa, jonka jälkeen keräsin heiltä aineistoa käyttämällä avointa haastattelua. Haastattelussa pyysin heitä vapaasti kuvailemaan kirjoissa esiintyviä hahmoja. Haastattelun lisäksi aineistona oli myös lasten spontaanisti kesken lukutilanteen tuottamia kokemuksia. Analysoin aineistoa sisällönanalyysilla, jossa yhdistyy teoria- ja aineistolähtöisyys.

Analyysin tulokset osoittavat, että lasten kokemuksissa hahmot näyttäytyivät heille näiden luonteen, toiminnan ja ulkonäön kautta. Lapset liittivät kokemuksissaan niin mies- kuin naishahmoihinkin enimmäkseen piirteitä, jotka ilmentävät teorian mukaan tyypillistä naistapaisuutta, tai joita ei yksiselitteisesti voi liittää kumpaankaan sukupuolitapaisuus kategoriaan. Miestapaisuuteen liitettyjä piirteitä lasten kokemuksissa hahmoihin liittyi vähiten. Näin oli siitä huolimatta, että lapset tuottivat paljon enemmän kokemuksia kirjojen mieshahmoista kuin naishahmoista.

Avainsanat: Sukupuolikäsitys, sukupuoli, sukupuolirooli, sukupuolitapaisuus, lastenkirjallisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO ... 4

1.1 SUKUPUOLISENSITIIVINEN VARHAISKASVATUS ... 5
1.2 MAURI KUNNAKSEN TUOTANTO TUTKIMUSAIHEENA ... 6

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS ... 9

2.1 SUKUPUOLIKÄSITYS ... 9
2.1.1 Sukupuoli ... 10
2.1.2 Sukupuoliroolit ... 12
2.2 SUKUPUOLIKÄSITYKSEN RAKENTUMINEN ... 14
2.2.1 Esiopetusikäinen lapsi sukupuolikäsityksen rakentajana ... 16
2.2.2 Lastenkirjallisuus sukupuolikäsityksen rakentajana ... 17
2.3 SUKUPUOLITAPAISUUS LASTENKIRJALLISUUDESSA ... 19
2.3.1 Miestapaiset hahmot ... 20
2.3.2 Naistapaiset hahmot ... 22

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTTAMINEN ... 25

3.1 TUTKIMUSONGELMA, TUTKIMUSKYSYMYKSET & TUTKIMUKSEN TAUSTA ... 25
3.2 TUTKIMUKSEN FENOMENOLOGISET LÄHTÖKOHDAT ... 25
3.3 TUTKIMUKSEN JÄRJESTÄMINEN ... 27
3.3.1 Tutkimusluvat ... 28
3.3.2 Tutkimustilanteeseen liittyvät muut järjestelyt ... 30
3.4 AINEISTONKERUU ... 30
3.4.1 Aineistonkeruutilanne ... 31
3.4.2 Aineistonkeruumenetelmä ... 33
3.5 AINEISTON ANALYYSI ... 35
3.5.1 Litterointi ja anonymisointi ... 35
3.5.2 Analyysin tekeminen ... 36

4 TULOKSET ... 41

4.1 MIESTAPAISET HAHMOT KIRJOISSA ... 41
4.2 NAISTAPAISET HAHMOT KIRJOISSA ... 46
4.3 MIESTAPAISET HAHMOT LASTEN KOKEMUKSISSA ... 48
4.3.1 Hahmojen luonnetta kuvaavat kokemukset ... 48
4.3.2 Hahmojen toimintaa kuvaavat kokemukset ... 53
4.3.3 Hahmojen ulkonäköä kuvaavat kokemukset ... 59
4.4 NAISTAPAISET HAHMOT LASTEN KUVAAMANA ... 60
4.4.1 Hahmojen luonnetta kuvaavat kokemukset ... 61
4.4.2 Hahmojen toimintaa kuvaavat kokemukset ... 62
4.4.3 Hahmojen ulkonäköä kuvaavat kokemukset ... 63

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA ... 67

6 LÄHTEET ... 73

1 JOHDANTO

Tämä on tutkimus lasten kokemuksista Mauri Kunnaksen jouluaiheisten lastenkirjojen sukupuolitetuista hahmoista. Tutkimukseen valikoitui neljä Kunnaksen jouluaiheista kirjaa: Joulupukki (1981), 12 lahjaa joulupukille (1987), Joulupukki ja noitarumpu (1995) sekä Onnin paras joululahja (2003). Tutkimuksessa luen esiopetusikäisille lapsille kyseisiä kirjoja, ja kerään heidän ajatuksiaan kirjojen hahmoista. Keräämällä heidän ajatuksiaan saan vastauksia siihen, miten sukupuolitetut hahmot näyttäytyvät heille näissä kirjoissa.

Trepanier-Street ja Romatowski (1999) ovat tutkineet lastenkirjallisuuden merkitystä lasten käsityksiin sukupuolirooleista. Heidän tutkimukseensa tutustuminen toimi alkuperäisenä innoituksena sille, että kiinnostuin tämän tyyppisestä tutkimusaiheesta. Tutkimuksessaan he pyysivät lapsia sijoittamaan eri ammatteja joko miesten, naisten tai molempien sukupuolten ammateiksi. Myöhemmin lapsille luettiin kirjallisuutta, jossa nähtiin miehiä perinteisesti feminiinisiksi ja naisia perinteisesti maskuliinisiksi mielletyissä ammateissa. Lukemisen jälkeen lapsille teetettiin uudelleen sama tehtävä. Todettiin, että lasten käsitykset olivat muuttuneet merkittävästi, ja he sijoittivat ammatteja huomattavasti enemmän molemmille sukupuolille kuuluviksi kuin ennen kirjojen lukemista. Tällaisen tutkimuksen valossa on tärkeää tehdä monipuolista lastenkirjallisuuteen liittyvää tutkimusta sukupuolinäkökulmasta, sillä lastenkirjallisuudella todella on vaikutusta lasten käsitykseen sukupuolesta ja sukupuolirooleista.

Perustelen tutkimusaihettani tarkemmin omissa alaluvuissaan sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen näkökulmasta sekä Mauri Kunnaksen kirjojen merkityksen näkökulmasta. Perustelen myös tarkasti sen, miksi juuri kyseiset kirjat ovat valikoituneet tutkimukseen.

1.1 Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus

Keskustelu sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on ollut pinnalla viime vuosina, ja se toimii tämän tutkimuksen taustana ja innoittajana. Käsitteellä sukupuolisensitiivinen kasvatus tarkoitetaan sitä, että kasvatuksessa täytyy olla tietoinen vallitsevista sukupuolinormeista ja niiden vaikutuksista niin yksilöön kuin yhteiskuntaankin. Sen tavoitteena on antaa jokaiselle lapselle tilaa olla juuri sellainen tyttö, poika tai muunlaiseksi sukupuoli-identiteettinsä kokeva, kuin hän haluaa. (Seta, 2018.) Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksessa nähdään niin tärkeänä, että siitä on kirjattu valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Uusimmissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) linjataan: ”Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia.” Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 42) todetaan myös seuraavasti: ”Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen.” Kun velvoittavissa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on linjattu sekä sukupuolisensitiivisyyden toteutumisesta että lastenkirjojen lukemisesta, on selvää, että varhaiskasvattajien tulee myös lukutilanteissa keskittyä tilanteen ja kirjojen sukupuolisensitiivisyyteen, ja olla tietoisia siitä, miten lastenkirjallisuus vaikuttaa lapsen sukupuolikäsityksen kehittymiseen.

Opettajilla on suuri vastuu siinä, millaisia kirjoja ryhmissä valitaan luettavaksi lapsille. On tärkeää valita sellaisia kirjoja, joissa hahmoilla on erilaisia persoonia ja rooleja riippumatta heidän sukupuolestaan. (Tsao, 2008, 113.) Toisaalta joskus opettajien on hyvä lukea ryhmälle myös kirjoja, joissa on havaittavissa sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Silloin avautuu mahdollisuus keskustella lasten kanssa kirjoista esiin nousevasta epätasa-arvosta ja pohtia sitä, miksi tasa-arvo ei kirjassa toteutunut. Samalla lapsille voi opettaa, miten sukupuoleen perustuvaa epätasa-arvoisuutta voi torjua, sillä he tulevat kuitenkin varmasti kohtaamaan sitä jossain vaiheessa elämäänsä. (Diekman & Murnen, 2004, 382.) Kummankin tyyppiset lukukokemukset ovat siis merkittäviä sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen toteutumisen kannalta.

Tämän tiedon valossa voinkin todeta, että tekemäni tutkimus on hyödyllistä sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen velvoittamien opettajien näkökulmasta: tutkimukseni tulosten kautta saadaan tietoa siitä, mitkä piirteet kirjoissa ja niiden hahmoissa todella ovat niitä, mihin lapset suuntaavat huomionsa ja miten sukupuolitetut hahmot kirjoissa heille itselleen näyttäytyvät. Se, mikä kasvattajan perspektiivistä näyttää räikeältä sukupuolittamiselta ei välttämättä näyttäydy lapsille ollenkaan niin. Päinvastoin lasten kokemuksissa saattaa olla piirteitä sukupuoleen perustuvasta jaottelusta sellaisissa kohdissa, joissa se ei kasvattajalle näyttäydy. Tämän tiedon valossa opettajien on helpompi valita ryhmässä luettavia kirjoja, kun he tietävät, mihin asioihin valinnassa kiinnittää huomiota.

1.2 Mauri Kunnaksen tuotanto tutkimusaiheena

Mauri Kunnas on todellinen legenda lastenkirjallisuuden kentällä, ja hänen rakastetuimmat teoksensa hurmaavat vuodesta toiseen: vuonna 2019 tuli kuluneeksi 40 vuotta hänen ensimmäisen lastenkirjansa julkaisemisesta ja ylittyi maailmanlaajuisesti 10 miljoonan myydyn kirjan rajapyykki (Otava, 2019). Valitsinkin tutkimuksessa luettavaksi hänen kirjojaan juuri siksi, että ne ovat niin suosittuja: kesäkuusta 2016 syyskuuhun 2019 asti Suomessa myydyimpien lasten- ja nuortenkirjojen joukossa on lähes poikkeuksetta joka kuukausi ollut joku Kunnaksen kirja (Kirjakauppaliitto, 2019).

Nimenomaan jouluaiheiset kirjat valikoituivat tutkimukseen puolestaan siksi, että ne ovat niin ajattomia ja sukupolvia yhdistäviä. Sekä joulukuussa 2016 että joulukuussa 2017 10 myydyimmän lasten- ja nuortenkirjan joukossa Suomessa oli Mauri Kunnaksen kirjoista koostuva kokoelmateos Joulutarinat, joka sisältää yksittäiset kirjat *Joulupukki* (1981), *12 lahjaa joulupukille* (1987) ja *Joulupukki ja noitarumpu* (1995) (Kirjakauppaliitto 2019). Viime vuosien myyntiluvuista voidaankin päätellä, että iästään huolimatta näitä kirjoja luetaan lapsille edelleen paljon, joten niiden tutkiminen on edelleen perusteltua. Täytyy myös huomioida, että julkaistut luvut koskivat vain kokoelmateosta, ja kirjoja on mahdollista ostaa myös yksittäiskappaleina tai

lainata kirjastosta. Lisäksi monissa perheissä on varmasti etukäteen ollut jo nämä kirjat hankittuna. Nämä seikat puoltavat sitä, että todellisuudessa näitä kolmea tutkimukseen valikoitunutta kirjaa luetaan vielä enemmän, mitä viime vuosien julkaistut myyntiluvut Joulutarinat-kokoelmateoksesta antavat olettaa. Kirjojen vanha ikä on siis vain sivuseikka, ja keskeistä tutkimuksen tarpeellisuuden kannalta on se, että näitä kirjoja luetaan lapsille edelleen (Taylor, 2003, 307).

Kolmen edellä esittelemäni kirjan lisäksi valitsin tutkimukseen neljänneksi kirjaksi teoksen *Onnin paras joululahja* (2003). Mietin pitkään, olisinko jättänyt tämän kirjan pois tutkimuksesta, sillä tämä eroaa joiltain osin muista tutkimukseen mukaan valikoituneista kirjoista. Joulutarinat-kokoelmateoksen kaikissa kolmessa sadussa seikkaillaan Korvatunturilla, ja kirjojen keskiössä on Joulupukki, sekä kirjasta riippuen erilaisia tonttuja. Myös kirjailija itse on nivonut ne selvästi samaan kategoriaan kokoamalla erilliset kirjat samaan kokoelmateokseen. *Onnin paras joululahja* -kirja puolestaan keskittyy kuvaamaan tietyn kylän ja tietyn perheen joulunviettoa, eikä se muiden tutkimuksen kirjojen kaltaisesti sijoitu Korvatunturin joulumaailmaan. Päädyin kuitenkin ottamaan tämänkin kirjan mukaan tutkimukseen, sillä muiden kirjojen kaltaisesti näin tässäkin joulun hyvin kantavana teemana, eikä jouluteemainen kokonaisuus näin pirstaloidu. Lisäksi neljä tutkittavaa kirjaa antaa tutkittavasta ilmiöstä laajemman kuvan kuin kolme. Valitsemalla mukaan *Onnin paras joululahja* -kirja saadaan tutkimukseen myös monipuolisemmin lasten kokemuksia, sillä valitsemalla mukaan tämän kirjan kuvailtavien hahmojen kirjo laajenee. Nämä kaikki seikat puolsivat sitä, että pienistä eroavaisuuksista huolimatta halusin ottaa tutkimukseen mukaan myös *Onnin paras joululahja* -kirjan.

Tällaisia ajattomia, suosittuja lastenkirjoja on tärkeää ottaa tutkimuksen kohteeksi. Vanhat lastenkirjat sisältävät helposti selvempiä sukupuolirooleja kuin uudemmat, sillä ne on julkaistu aikana, jolloin sukupuolisensitiivisyydestä ei puhuttu lähellekään siinä mittakaavassa kuin nykyään. Rakastettuja klassikkoja on usein tunnesyistä vaikea ottaa kriittiseen tarkasteluun. Tässä tutkimuksessa siirrän tunteet kuitenkin tietoisesti syrjään, ja haluan selvittää, millaisia kokemuksia lapsilla itsellään on Mauri Kunnaksen jouluaiheisten kirjojen hahmoista, jotka kirjailija on kuulijalle sukupuolittanut valmiiksi.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Sukupuolikäsitys

Binäärinen sukupuolikäsitys on tyypillisin tapa käsittää sukupuoli. Se tarkoittaa ajattelutapaa, jossa sukupuolia on kaksi: mies ja nainen. (THL, 2020.) Nykytieteen valossa sukupuoli on kuitenkin paljon moninaisempi, kuin mitä binäärinen sukupuolikäsitys antaa ymmärtää. Laajalti tiedostetaan se, että on olemassa muitakin sukupuolia kuin mies ja nainen. Huolimatta siitä, että sukupuolen moninaisuus tunnistetaan nykyään hyvin, binäärinen sukupuolikäsitys on edelleen ehdottomasti vallalla oleva tapa käsittää sukupuoli. Se näkyy jo lainsäädännössä, kun binäärisen sukupuolijaon mukaan sukupuolia on virallisesti Suomessa olemassa vain kaksi (Niemelä, 2018, 5). Binääristä sukupuolikäsitystä aikuiset välittävät myös lapsille esimerkiksi kutsumalla heitä tytöiksi ja pojiksi ja tietoisesti tai tiedostamatta ohjaamalla heitä tytöille tai pojille sosiaalisesti sopiviin puuhiin. Tämän tutkimuksen kontekstissa binäärinen sukupuolikäsitys on vahvasti läsnä, sillä kirjailija on kuulijoilleen sukupuolittanut kirjojensa henkilöhahmot binäärisen sukupuolikäsityksen mukaan.

Sukupuolikäsitys on läsnä lähes aina, kun ihmiset kommunikoivat toistensa kanssa. Vastapuolen sukupuolesta tehdään olettamuksia sekä kasvokkain tapahtuvassa kommunikaatiossa että silloin, kun viestintä on anonyymia. (Urhonen, 2016, 1.) Samalla tavalla sukupuolitamme myös fiktiivisiä hahmoja, mikä on tämän tutkimuksen kontekstissa olennainen huomio. Mahdollisuus sukupuolittaa toisia tutun binäärisen sukupuolikäsityksen näkökulmasta luo turvallisuutta ja tunnetta siitä, että maailma on hallittavissa. Tästä kertoo se, että myös sellaisilla ihmisillä, jotka ovat hyvin tietoisia sukupuolen moninaisuudesta, on taipumus alitajuisesti sukupuolittaa maailmaa binäärisistä lähtökohdista. Jo Freud (1964, 113) toi esiin ajatuksen siitä, että kohdatessamme henkilön, jota on vaikea sukupuolittaa, tai jonka toiminta ei vastaa sukupuolikäsityksemme perusteella henkilön sukupuolesta tekemäämme oletusta, koemme suurta

hämmennystä (Urhonen, 2016, 1). Ihmisten tarve tietää ympärillä olevien sukupuoli näkyy lukemattomissa arkipäiväisissä tilanteissa. Kun läheinen saa vauvan, sukupuoli täytyy saada heti tietää, jotta osaa ostaa oikeanvärisen potkupuvun. Nettikyselyyn vastattaessa täytyy rasti ruutuun -tyyppisesti ilmoittaa, onko mies vai nainen, vaikka kyselyn aiheella ei olisi mitään tekemistä sukupuolen kanssa. Tällaista esimerkkien listaa voisi jatkaa loputtomiin. Binäärinen sukupuolikäsitys on tässä tutkimuksessa läsnä alusta loppuun koko ajan.

2.1.1 Sukupuoli

Tässä alaluvussa määrittelen sukupuolikäsitykseen kiinteästi liittyvää käsitettä *sukupuoli*, ja avaan sitä, mitä se tarkoittaa tämän tutkimuksen kontekstissa. Sukupuolikäsitys ohjaa sitä, miten sukupuoli ymmärretään.

Käsitteelle *sukupuoli* on englannin kielessä kaksi termiä, jotka tarkoittavat eri asioita; *sex* ja *gender*. Suomen kielessä taas yksi sana käsittää nämä molemmat termit. Suomeksi puhuttaessa käytetäänkin usein esimerkiksi ilmaisuja biologinen, ruumiillinen tai anatominen sukupuoli viitatessa sanaan *sex* ja sosiaalinen, yhteiskunnallinen tai kulttuurinen sukupuoli tarkoitettaessa termiä *gender*. (Juvonen, Rossi & Saresma, 2010, 12.) Biologinen sukupuoli (sex) on se sukupuoli, joka ihmiselle syntymässä määritellään hänen fyysisten ominaisuuksiensa perusteella. Vallalla olevan binäärisen sukupuolikäsityksen mukaan biologisia sukupuolia on kaksi: ihmiset ovat biologisesti joko miehiä tai naisia. Sosiaaliseen sukupuoleen (gender) puolestaan sisältyvät ne kulttuuriset oletukset, joita naisiin ja miehiin kohdistuu heidän biologisten eroavaisuuksiensa vuoksi (Connell & Pearse, 2015, 10). Sosiaalinen sukupuoli on sosiaalinen järjestelmä, jota päivittäiset yhteiskunnalliset käytännöt hallitsevat (Connell, 2002, 9).

Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli eivät ole kaksi toisistaan irrallista asiaa, vaan ne kietoutuvat vahvasti toisiinsa. Tuija Pulkkinen (1998) onkin todennut, että on olemassa biologisesti miehisiä ruumiita, joilla on miehen sosiaalinen rooli sekä

biologisesti naisellisia ruumiita, joilla on naisen sosiaalinen rooli (Kantola, 2010, 86). Sukupuolen kahtiajako perustuu vahvasti ihmisen fyysisiin piirteisiin (Rossi, 2010, 24). On olemassa tiettyjä ruumiillisia piirteitä, jotka liitetään joko naiseuteen tai miehuuteen. Niitä ovat esimerkiksi rinnat naisilla ja parta miehillä. Näiden ulkoisten piirteiden perusteella ihmisiä kategorioidaan ja heille annetaan sosiaalinen rooli joko miehenä tai naisena. Miesten ja naisten välisten biologisten erojen kautta tehdään siis luonnolliseksi se, että miehen ja naisen sosiaalinen sukupuoli on erilainen (Connell, 2002, 9). Binäärisen sukupuolikäsityksen näkökulmasta sukupuolta on luontevaa tarkastella näin: biologinen sukupuoli määrittää sen, miten yhteiskunnassa tulee ihmiseen suhtautua, ja millainen sosiaalinen sukupuoli hänelle antaa.

Biologisesti ja yhteiskunnallisesti asetetun sosiaalisen sukupuolen lisäksi ihmisellä on oma kokemus sukupuolestaan. Tästä käytetään nimitystä koettu sukupuoli, sillä kyseessä on nimenomaan yksilön sisäinen käsitys ja kokemus omasta sukupuolestaan. (Kuivalainen, 2016, 13 – 14.) Suurimmalla osalla ihmisistä koettu sukupuoli vastaa syntymässä määriteltyä biologista ja yhteiskunnallisesti asetettua sukupuolta (Connell, 2002, 76). Huomionarvoista on se, että vaikka ihmisen koettu sukupuoli vastaisikin syntymässä määriteltyä ja yhteiskunnallisesti osoitettua sukupuolta, tapoja kokea sukupuoli on silti monia. Jokaisen pojan ja tytön kokemus poikuudesta tai tyttöydestä ei ole sama: poika voi leikkiä päiväkodissa prinsessaa, ja kokea silti täysin olevansa poika, vaikka prinsessaleikkejä ei sosiaalisen sukupuolen näkökulmasta liitetäkään poikuuteen. (Löyttyniemi, 2004, 134.) Keskeistä on ymmärtää, että kaikkien ihmisten koettu sukupuoli ei vastaa syntymässä määriteltyä ja sosiaalisesti annettua sukupuolta. Esimerkiksi muunsukupuolinen henkilö on sellainen, joka ei koe olevansa nainen tai mies, vaan esimerkiksi sukupuoleton, sukupuolirajat ylittävä, sukupuolirajojen ulkopuolella oleva tai monisukupuolinen. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli taas ei vastaa hänelle syntymässä määriteltyä juridista sukupuolta. (THL, 2020.) Yksilölle koettu sukupuoli on aito, ja toisten tulee kunnioittaa yksilön omaa kokemusta sukupuolestaan (Kuivalainen, 2016, 14).

Biologinen, sosiaalinen ja koettu sukupuoli ovat tapoja ymmärtää sukupuolen eri ulottuvuuksia (Kuivalainen, 2016, 16). Tämän tutkimuksen kontekstissa näiden ulottuvuuksien määrittely on tärkeää, sillä niiden

ymmärtämisen kautta voidaan käsittää sitä, millaisista lähtökohdista lapset lähtevät sukupuolinäkökulmasta kuvaamaan tutkimuksen keskiössä olevien kirjojen hahmoja.

2.1.2 Sukupuoliroolit

Tässä alaluvussa määrittelen käsitettä *sukupuolirooli*, joka liittyy sukupuolikäsitys-käsitteeseen. Edellisessä alaluvussa avasin sukupuolen käsitettä, jonka ymmärtämisen kautta on mahdollista ymmärtää myös sukupuolirooleja.

Sukupuoliroolit ovat perustavanlaatuisia rooleja. Eri sukupuolille hyväksytään erilaisia käyttäytymistyyppejä, ja ne ilmenevät stereotypioiden kautta. Nämä stereotypiat liittyvät siihen, millaisia odotuksia ja asenteita kohdistuu eri sukupuoliin, ja ne muuttuvat kulttuurin mukana. (Palmu, 1992, 302.) On olemassa joukko sosiaalisia normeja, joita tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten, on perinteisesti odotettu noudattavan läpi elämänsä. Näiden seuraamisella on positiivisia seurauksia, kun taas normeista poikkeavalla käytöksellä voi saada sanktioita. (Connell & Pearse, 2015, 96–97.) Käyttäytymistyyppien lisäksi näihin normeihin lukeutuvat myös ulkonäköön liittyvät seikat. Omaan biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleensa liitetyt ulkonäkönormit täyttävä henkilö on sosiaalisesti hyväksytympi, kuin sellainen, joka poikkeaa niistä. (Harjunen, 2010, 241.)

Sukupuolirooleja on perinteisesti ajateltu olevan kaksi: maskuliininen rooli ja feminiininen rooli. Maskuliinisuus liittyy mieheyteen ja feminiinisyys naiseuteen. Tämä kahtiajako tukee vallalla olevaa binääristä sukupuolikäsitystä. Maskuliinisiksi piirteiksi on länsimaissa tyypillisesti ajateltu lukeutuvan esimerkiksi kyky kontrolloida tunteita, toiminnallisuus, hallitsevuus, rationaalisuus sekä fyysinen voimakkuus (Jokinen, 2010, 128 – 129). Maskuliinisia tekemisiä ovat esimerkiksi auto- ja rakennusleikit, tietokonepelit, kilpahenkinen urheilu sekä tekninen käsityö (Teräs, 2005, 62). Mitä enemmän miespuolinen henkilö täyttää näitä määreitä, sitä enemmän hän on mies ja sitä arvokkaampi hän on miehenä. Feminiinisyyteen länsimaissa liitettyjä piirteitä ovat puolestaan esimerkiksi yhteisöllisyys, emotionaalisuus ja empaattisuus. (Jokinen, 2010, 128 – 129.)

Naisten odotetaan ilmentävän positiivisia tunteita, kuten hyväntuulisuutta, lempeyttä ja alistumista (Kinnunen, 2010, 233). Naiset ovat stereotypioiden mukaan varovaisia, kilttejä, arkoja ja ylitunteellisia (Teräs, 2005, 62). Myös hoivaavuus on keskeisesti feminiinisyyteen liitetty elementti (Vuori, 2010, 116). Hoivaavuus näyttäytyy niin äitiyden kuin naisten tekemien palkkatöidenkin kautta. Naiseudessa ihailtavia ulkoisia piirteitä ovat esimerkiksi pienikokoisuus ja hoikkuus (Harjunen, 2010, 241), mutta viime vuosina myös kohtuullinen lihaksikkuus on noussut kauneusihanteeksi hoikkuuden rinnalle (Kinnunen, 2010, 229). Stereotypioiden mukaisesti naisella on myös pitkät hiukset ja huoliteltu ulkonäkö, jota hän ylläpitää esimerkiksi meikkaamalla. Feminiinisyyteen liitettyjä tekemisiä ovat taas esimerkiksi nukke- ja kotileikit, shoppailu, juoruilu ja tekstiilityöt. (Teräs, 2005, 62.)

Maskuliiniset ja feminiiniset sukupuoliroolit eivät ole muuttumattomia, universaaleja luonnonlakeja, vaan ihmisen tuottamia merkitysrakenteita sukupuolesta. Niitä voidaan siis muuttaa. (Jokinen, 2010, 129.) Sukupuoliroolit ovatkin vähitellen muuttuneet suvaitsevampaan suuntaan. Uudenlaista ymmärrystä maskuliinisuudesta tuottavat esimerkiksi lasten- ja kodinhoitoon osallistuvat isät (Jokinen, 2010, 134) ja poliittisessa johdossa olevat naiset (Teräs, 2005, 61). Huolimatta sukupuoliroolien laajenemisesta, perinteiset käsitykset maskuliinisuudesta ja feminiinisyydestä ovat kuitenkin edelleen tiukassa. Ne nähdään toistensa vastakohtina ja nimenomaan niin päin, että maskuliinisuuteen ei sekoitu mitään feminiinisyydestä. (Jokinen, 2010, 129.) Jos mies ilmentää feminiinisiä piirteitä, hänet on tyypillisesti luokiteltu heikoksi (Glover & Kaplan, 2009, 90). Feminiinisyyteen puolestaan voi helpommin sekoittua maskuliinisia piirteitä (Teräs, 2005, 61). Tämä kertoo yhteiskunnallisesta asenteesta, jossa mies on normi, johon naista verrataan (Juvonen ym., 2010, 11). Tasa-arvon nimissä voidaan ajatella, että naisilla täytyy tiettyyn pisteeseen asti olla oikeus tavoitella ja ilmentää maskuliinisuutta, joka on ”ihmisen normi”. Tästä kertoo esimerkiksi arkikieleen yleistynyt sana ”poikatyttö”, jota käytetään kuvaamaan tyttöä, joka toiminnallaan ilmentää maskuliinisuutta olemalla vaikkapa riehakas. Termiä ”tyttöpoika” ei puolestaan ole olemassakaan – ja jos joku sitä käyttää, siinä on vahvasti värittynyt negatiivinen sävy. Välittyy ajatus siitä, että feminiinisyydessä ei ole mitään sellaista, mitä poika voisi haluta tavoitella.

Hypoteesini on, että vallitsevat sukupuoliroolit näkyvät lasten kokemuksissa, joissa he kuvaavat Mauri Kunnaksen kirjojen hahmoja. Tästä syystä koin tutkimuksen kannalta tärkeäksi avata käsitettä *sukupuolirooli*: näin voidaan paremmin ymmärtää lasten tuottaman kuvauksen lähtökohtia.

2.2 Sukupuolikäsityksen rakentuminen

Aiemmissa alaluvuissa määrittelin käsitettä *sukupuolikäsitys* ja avasin myös siihen liittyviä alakäsitteitä *sukupuoli* ja *sukupuolirooli*. Niiden ymmärtämisen kautta voi ymmärtää lapsen sukupuolikäsityksen rakentumista, jonka esittelyyn keskityn tässä alaluvussa.

Sukupuoliroolit ovat tiettyyn sukupuoleen liittyviä yleistyksiä ja mielikuvia, jotka eivät pohjaa vankkaan tieteelliseen perustaan. Siitä huolimatta niillä on kiistaton merkitys yksilön sukupuolikäsityksen rakentumisen kannalta. Samaan kulttuuripiiriin kuuluvat ovat saman kasvatusperinteen kasvattamia, ja jakavat saman kulttuurikoodiston. Tämän kasvatusperinteen kautta yksilö omaksuu yhteisössä vaikuttavat sukupuolistereotypiat, ja omaan sukupuoleen liitetyt stereotypiat muokkaavat hänen persoonallisuuttaan varhaisista elinvuosista lähtien. Ihminen pyrkii tulemaan sellaiseksi, kuin mitä ympäröivä yhteiskunta häneltä odottaa. (Teräs, 2005, 58.) Sukupuolirooleja määrittelevässä kappaleessa esittelin joitain tyypillisiä piirteitä, jotka liitetään mies- tai naissukupuoleen. Jo vastasyntynyttä lasta aletaan kohdella ikään kuin näiden sukupuoliroolien läpi. Vastasyntyneestä ei heti tiedetä mitään muuta, kuin hänen biologinen sukupuolensa. Koska muuta lapsesta ei tiedetä, vanhemmilla ja muulla lähipiirillä on tarve ymmärtääkseen lasta tulkita lapsen viestejä sukupuoliroolien verhon läpi ja miettiä, mikä voisi olla lapsen sukupuolelle tyypillistä toimintaa. Koska pieni lapsi on täysin riippuvainen aikuisen hoivasta, hän alkaa sovittaa omaa persoonallisuuttaan näihin tulkintoihin varmistaakseen hoivan jatkumisen. Samalla lapsi puetaan sukupuolesta riippuen vaaleanpunaiseen tai vaaleansiniseen ja hänelle tarjotaan leluja sukupuolen mukaan. Näin vallitsevat sukupuoliroolit vaikuttavat alusta asti siihen, mitä

vanhemmat ja muu lähipiiri odottavat lapselta ja olettavat hänestä. (Teräs, 2005, 59.) Tämän tyyppinen toiminta, odotukset ja olettaminen jatkuvat koko lapsuuden kotona, päiväkodissa ja koulussa sekä muissa elinympäristöissä.

Edellä kuvattu sukupuoleen kasvattaminen on sukupuoleen sosiaalistamista (Teräs, 2005, 59). Sosialisaatiossa lapselle välittyy vuorovaikutuksen kautta käsitys hänen omasta paikastaan ja roolistaan yhteiskunnassa (Palmu, 1992). Lapsille alkaa jo varhaisina vuosina muodostua käsityksiä siitä, miten miehet ja naiset eroavat toisistaan. He havainnoivat sitä, kuinka yhteiskunta jaottelee miehiä ja naisia ja sitä, miten sukupuolirooleja tuotetaan. Heille alkaa muodostua käsitys siitä, mitkä lelut ja puuhat on tarkoitettu tytöille ja mitkä pojille. Nämä lapsille muodostuneet käsitykset saattavat rajoittaa ja ohjata sitä, mistä lapset kiinnostuvat. (Trepanier-Street & Romatowski, 1999.) Erityisen suuri vaara kiinnostuksenkohteiden rajautumiselle on juuri lapsuudessa ja nuoruudessa. Aikuisuuteen mennessä kerätyllä elämänkokemuksella voi olla sukupuolirooleja purkava vaikutus, ja ihminen voi suunnata kiinnostustaan sukupuolelleen epätyypillisiinkin asioihin yksilöllisten piirteidensä perusteella. Täysi vapautuminen sukupuoliroolien hallitsevuudesta ei kuitenkaan ole aikuisenakaan mahdollista, sillä sukupuoliroolit ovat lapsuudessa piirtyneet niin syvälle. (Teräs, 2005, 59.) Ei ole sattumaa, että valtaosa hoiva-alan työntekijöistä on naisia ja rakennusalan työntekijöistä miehiä: näillä uravalinnoilla on vahva yhteys siihen, että pienestä pitäen tyttöjä on kehotettu hoivaamaan nukkeja ja poikia leikkimään erilaisilla rakennuspalikoilla.

Binäärinen sukupuolikäsitys on siis se, jonka varaan lapsia ohjataan rakentamaan oma sukupuolikäsityksensä. Yleensä vasta teini-iässä ihmiset kuulevat, että on olemassa muitakin sukupuolia, kuin mies ja nainen. Tämän kuuleminen antaa heille mahdollisuuden avartaa omaa sukupuolikäsitystään. Sellaisille, jotka ovat pienestä asti tunteneet olevansa jotain muuta, kuin heille osoitettua sukupuolta, tämän kuuleminen on yleensä todella helpottavaa. Huolimatta ymmärryksen lisääntymisestä, binäärinen sukupuolikäsitys on kuitenkin edelleen ihmisen tyypillinen tapa käsittää sukupuoli. Lapsuudesta asti rakentuneen sukupuolikäsityksen perustoja on vaikea horjuttaa.

2.2.1 Esiopetusikäinen lapsi sukupuolikäsityksen rakentajana

Tässä alaluvussa avaan sitä, millaisessa vaiheessa esiopetusikäinen lapsi on sukupuolikäsityksen rakentajana. Aiheen tarkastelu on relevanttia, sillä kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset ovat 6-vuotiaita eskarilaisia. Tutkimuksen kontekstissa on tärkeä ymmärtää, millainen sukupuolikäsitys 6-vuotiaalle lapselle on teoreettisesta näkökulmasta ehtinyt jo muodostua, ja miten se rakentuu heille edelleen.

6-vuotias lapsi on kärkäs luokittelemaan asioita sukupuolisidonnaisesti (Heikkilä-Halttunen, 2015, 187). Hänellä on esimerkiksi hyvin selvä käsitys siitä, miten tyttöjen ja poikien pitää käyttäytyä tai pukeutua (MLL, 2013, 21). 6-vuotias lapsi tiedostaa tarkasti sen, että sukupuolelleen epätyypillisesti toimiva tai pukeutuva lapsi herättää oudoksuntaa muissa (Early Childhood National Centers, 4). Tyypillisesti tässä iässä lapsi leikkii mieluiten omaa sukupuoltaan olevien lasten kanssa, ja hänelle on tärkeää olla kavereidensa kaltainen (MLL, 2013, 21). Tämä kertoo siitä, että lapsen on luontevaa peilata itseään samaa sukupuolta olevaan kaveriin. Käsitys sukupuolesta ja sukupuolirooleista on tässä iässä niin jyrkkä, koska lapsella ei ole vielä kehityksellisiä valmiuksia oma-aloitteisesti arvioida omia uskomuksiaan ja arvojaan kriittisesti (Early Childhood National Centers, 4). Voikin todeta, että lapselle on tähän ikään mennessä ehtinyt muodostua vahva binäärinen sukupuolikäsitys, jota ei tässä iässä helposti horjuteta. Sen muodostuminen on seurausta edellisessä alaluvussa kuvaamastani sukupuoleen kasvattamisesta.

Vaikka lapsille onkin tyypillisesti esiopetusikään mennessä ehtinyt muodostua vahva sukupuolikäsitys, käsitys jatkaa rakentumistaan edelleen. Ihmisellä on alitajuinen luontainen taipumus tulkita ympäristönsä viestejä omien jo olemassa olevien käsitystensä ja uskomustensa kautta. Niistä poikkeavat viestit puolestaan sivuutetaan tai tulkitaan poikkeuksiksi, jotka vahvistavat säännön. Esiopetusikäisen lapsen sukupuolikäsityksen rakentumisen näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että hänelle on luontevaa huomata sellaisia seikkoja, jotka tukevat hänelle jo muodostunutta binääristä sukupuolikäsitystä ja käsitystä sukupuolirooleista. Näin käsitys jatkaa vahvistumista edelleen, elleivät lapseen vaikuttavat kasvattajat ala tietoisesti toimia toisin. Edellä kuvasin sitä, että 6-vuotiaalla ei vielä oma-aloitteisesti ole valmiuksia kriittisesti arvioida

hänelle muodostuneita uskomuksia – esimerkiksi sukupuolikäsitystään. Aikuisen tuella tässä voidaan kuitenkin päästä alkuun. Esiopetusikäisellä lapsella on kyky puhua selvästi ja tehdä itsensä ymmärretyksi haastavissakin tilanteissa. Hän osaa keskustella monipuolisista teemoista ja pohdiskella asioita. (MLL, 2013, 13.) Käymällä keskustelua 6-vuotiaan kanssa, voidaan hänet jollain tasolla tehdä tietoiseksi sukupuolikäsityksestään, ja saada aloittamaan sen laajentamisprosessi. Esiopetusikäisen kanssa voi aivan hyvin keskustella sukupuolikäsitykseen liittyvistä teemoista, kuten sukupuolirooleista ja siitä, että kaikki ihmiset eivät tunne välttämättä olevansa miehiä tai naisia. Näin 6-vuotiaalle kehittyneet keskustelutaidot mahdollistavat sen, että myös tiukkaa sukupuolikäsitystä on mahdollista aikuisen tuella lähteä avartamaan.

2.2.2 Lastenkirjallisuus sukupuolikäsityksen rakentajana

Lastenkirjojen merkitys lapsen sukupuolikäsityksen rakentumiselle ja kehitykselle ylipäätään on suuri (Tsao, 2008, 108). Tässä alaluvussa avaan eri näkökulmista sitä, millä tavoin kirjat ovat rakentamassa lapsen sukupuolikäsitystä ja miksi kirjojen merkitys sukupuolikäsityksen rakentumiselle on niin keskeinen.

Kuten aiemmista alaluvuista on jo käynyt ilmi, yhteiskunta odottaa lapsilta eri asioita riippuen siitä, mikä heidän sosiaalinen sukupuolensa on. Nämä odotukset eivät ole muuttumattomia, vaan ne muuttuvat ajassa, ja lastenkirjallisuuteen heijastuu ajan moraalinen ja poliittinen ajattelu. Poliittisuus ja ajan yhteiskunnallinen viitekehys näkyvät siinä, millaista kieltä kirjoissa käytetään ja millaisia ajatuksia ja ennakko-oletuksia ne välittävät. Tiedostamatta ajan yhteiskunnallinen tilanne välittyy siinä, mitä kirjoissa ei kyseenalaisteta. Esimerkiksi sodan aikana julkaistu lastenkirjallisuus tuki isänmaallisuutta esittämällä kirjojen lapsihahmot – niin tytöt kuin pojatkin – uutterina ja ahkerina, isänmaan edun eteen työtä tekevinä. (Timonen, 2005, 16.) Sodan päättymisen jälkeen taas koettiin tärkeäksi keskittyä tukemaan sodan vaikeuksista toipuvia lapsia, ja haluttiin uutterien isänmaan eteen ahertajien sijasta esittää lapsihahmot myös lastenkirjallisuudessa taas lapsille tyypillisten puuhien parissa (Heikkilä-

Halttunen, 2000, 78 – 79). Nämä esimerkit konkretisoivat sitä, miten lastenkirjat välittävät aikansa yhteiskunnallisia arvoja ja ideologioita kaikenlaisista teemoista: myös siitä, mitä mahdollisuuksia eri sukupuolilla on ja millaisia odotuksia kohdistuu eri sukupuoliin (Taylor, 2003, 301). Heikkilä-Halttusen (2015, 188) mukaan nykypäivänä julkaistu lastenkirjallisuus jättää lapsille aiempaa enemmän tilaa rakentaa laajempaa sukupuolikäsitystä. Tämä puoltaa aiemmissa alaluvuissa esitettyä ajatusta siitä, että yhteiskuntamme on tasa-arvoistunut paljon, ja se heijastuu julkaistuun lastenkirjallisuuteen. Kaikki lapsille luettavat kirjat eivät kuitenkaan ole tuoreita julkaisuja: siitä esimerkkinä ovat tässä tutkimuksessa mukana olevat, edelleen paljon luetut kirjat, joista vanhin on julkaistu vuonna 1981 – melkein 40 vuotta sitten. Lisäksi kirjailijat voivat heijastaa kirjoihinsa myös omia lapsuudenkokemuksiaan (Reinikainen, 2014, 15), jolloin kirjoista heijastuukin nykyisen yhteiskunnallisen tilanteen sijasta enemmänkin kirjailijan lapsuuden yhteiskunta ja sen arvot. Kaikki lapsille luettava kirjallisuus ei välitäkään siis kuvaa aiempaa tasa-arvoisemmasta nyky-yhteiskunnasta, vaan kirjallisuuden kautta heille näyttäytyy monenlaisia, eri aikakausiin liittyviä sukupuoleen perustuvia odotuksia.

Kaikki, mitä lapsi lukee tai mitä hänelle luetaan, on rakentamassa sitä kokonaisuutta, jonka pohjalta hän rakentaa omaa identiteettiään. Jos oma sukupuoli on kirjoissa kuvattuna negatiivisesti, voi se vaikuttaa lapsen identiteettiin ja itsearvostukseen. Pahimmillaan lapset saattavat kirjojen perusteella muodostaa käsityksen siitä, että sukupuoli määrittää hänen mahdollisuutensa ja asemansa yhteiskunnassa. (Tsao, 2008, 108 – 109, 111.) Stereotypioita rikkovalla lastenkirjallisuudella puolestaan on positiivisia vaikutuksia lasten sukupuolikäsityksen rakentumiselle. Lasten sukupuolikäsitys laajenee, kun kirjoissa on esitetty hahmoja esimerkiksi monipuolisissa ammateissa hahmon sukupuolesta riippumatta. (Trepanier-Street & Romatowski, 1999.) Kirjojen sisällöt näyttäytyvät lapsille todempina kuin aikuisille, sillä lapsilla on aikuisia vähemmän tietämystä maailmasta, vähemmän kykyjä arvioida kuulemaansa ja näkemäänsä kriittisesti sekä vaikeampi erottaa fiktio ja todellinen maailma toisistaan (Diekman & Murnen, 2004, 373). Tästä syystä lastenkirjallisuuden laadun tarkkailu ja arviointi on jopa vielä tärkeämpää kuin aikuisten kirjallisuuden. Löytty (2001) onkin todennut, että lastenkirjallisuus on

kirjallisuuden lajeista merkittävin, jos kirjallisuuden merkitystä peilataan siihen, miten se vaikuttaa lukijoihinsa (Timonen, 2005, 15).

Keskeinen seikka, miksi lastenkirjojen rooli sukupuolikäsityksen rakentajana on tärkeä tiedostaa, on se, kirjat ovat niin helposti kaikkien lasten saatavilla (Tsao, 2008, 108). Ilmainen kunnallinen kirjastojärjestelmä mahdollistaa sen, että kaikkien lasten on mahdollista esimerkiksi perheen varallisuustasosta riippumatta lainata kirjoja ja tutustua monipuolisesti erilaisiin lastenkirjoihin. Kirjastomahdollisuuden lisäksi myös päiväkodeissa on yleensä paljon lastenkirjoja, joihin lapset tutustuvat niin oma-aloitteisesti kuin varhaiskasvattajien johdollakin. Lisäksi kirjat hienoine kuvineen ovat yleensä viihdyttäviä, joten lapset viettävät mielellään aikaa niiden parissa paljon aikaa (Tsao, 2008, 108). Nämä tekijät puoltavat sitä, että lastenkirjallisuus on jossain määrin tuttua lähes kaikille lapsille, ja se yhdistää lapsia yli yhteiskuntaluokkien. Koska kirjallisuus tavoittaa lapset niin laajasti, on tärkeää tunnistaa lastenkirjallisuuden rooli sukupuolikäsityksen rakentajana.

2.3 Sukupuolitapaisuus lastenkirjallisuudessa

Tasa-arvoisissa lastenkirjoissa niin mies- kuin naishahmotkin toteuttavat sukupuolelleen epästereotyyppistä toimintaa sekä ilmentävät sukupuolelleen epästereotyyppisiä persoonallisuuden piirteitä, eikä sukupuolta käytetä perusteena naisten ja miesten tekemisten erottamiselle. Mies- ja naishahmoja esitetään suunnilleen samassa suhteessa niin tekstissä kuin kuvissakin, eivätkä kummatkaan jää tarinassa vain täytehahmoiksi. Myös kirjoissa käytetty kieli on tasa-arvoista. (Diekman & Murnen, 2004, 383 – 384.) Yhteiskunnan muuttuessa tasa-arvoisemmaksi myös entistä useammat lastenkirjat esittävät hahmoja monipuolisissa rooleissa sukupuolesta riippumatta. On kuitenkin olemassa sellaisia piirteitä, joita perinteisesti kirjoissa on liitetty mies- ja naishahmoihin. Seuraavissa alaluvuissa kuvaan sitä, miten epätasa-arvon näkökulmasta mies- ja naishahmoja on tyypillisesti kuvattu lastenkirjoissa. Tämän tutkimuksen

kontekstissa tämän tekeminen on relevanttia, sillä tutkimuksen lastenkirjat on julkaistu aikana, jolloin sukupuolten tasa-arvo ei ollut vielä niin paljon esillä kuin nykyään. Käytän termiä *sukupuolitapaisuus,* sillä sen kautta on luontevaa esittää tapoja esittää eri sukupuolet. Tutkimusongelman- ja kysymysten kannalta tämä on olennaista, sillä analyysivaiheessa peilaan lasten tuottamia kokemuksia hahmoista siihen, miten mies- ja naistapaisia hahmoja perinteisesti epätasa-arvoisesti kuvataan. Kiinnostus on siinä, tukeeko lasten tuottama kuvaus tätä teoreettista lähestymistapaa, vai poikkeaako se siitä: ilmentävätkö kirjat sukupuolten välistä tasa-arvoa vai epätasa-arvoa?

Tarkastelen sukupuolitapaisuutta lastenkirjoissa binäärisen sukupuolikäsityksen näkökulmasta, sillä kuten aiemmin olen esittänyt jo monesti, se on ylivoimaisesti tyypillisin tapa käsittää sukupuoli. Huomionarvoista on se, että tietenkään kaikki mies- tai naistapaisuutta koskevat piirteet eivät esiinny jokaisessa lastenkirjassa: kappaleisiin on koottu laajasti erilaisia mies- ja naistapaisiin hahmoihin liitettyjä piirteitä.

2.3.1 Miestapaiset hahmot

Useimmissa lastenkirjoissa miestapaiset hahmot dominoivat niin tekstissä kuin kuvissakin (Tsao, 2008, 109). Tämä tarkoittaa sitä, että mieshahmoja on tarinoissa yksinkertaisesti enemmän kuin naishahmoja. Eritellyissä tytöille suunnatuissa lastenkirjoissa, kuten prinsessasaduissa, naistapaisia hahmoja voi poikkeuksellisesti olla mieshahmoja enemmän. Kuitenkin kirjallisuudessa, joka on selvästi suunnattu niin pojille kuin tytöillekin, mieshahmot ovat naishahmoja useammin keskeisissä rooleissa ja heitä on kirjoissa enemmän. Näin miestapaisten hahmojen suurempi esiintyvyys lastenkirjoissa tukee jo aiemmin esittelemääni ajatusta siitä, että mies on normi, johon naista verrataan. Tyttöjen ajatellaan luontevammin samaistuvan mieshahmoihin kuin poikien naishahmoihin.

Miestapaiset hahmot käyttävät lastenkirjoissa tyypillisesti aivojaan tehokkaasti ja kekseliäästi ratkaistakseen ongelmia (Tsao, 2008, 110). Ajatus statuksesta kytkeytyy etenkin vahvoihin mieshahmoihin, ja siihen liittyy naisten

alempiarvoisuus ja kyvyttömyys suhteessa miehiin. Tämä näkyy siinä, että seksistisille kirjoille on tyypillistä antaa mieshahmoille naishahmoja suurempi arvo ja merkittävyys. Se ilmenee esimerkiksi mieshahmojen naishahmoja suuremmalla kompetenssilla tehdä päätöksiä ja siinä, että heillä on enemmän valtaa toisiin hahmoihin. (Diekman & Murnen, 2004, 375.)

Miestapaisiin hahmoihin kirjoissa liitettyjä piirteitä ovat esimerkiksi omien uskomusten puolustaminen, itsenäisyys, määrätietoinen ja itsevarma toiminta, vahva persoonallisuus, voimakkuus, johtajuuskyvyt, uskallus ottaa riskejä, hallitsevuus ja aggressiivisuus (Diekman & Murnen, 2004, 382). Perinteisissä saduissa miestapaiset hahmot tyypillisesti taistelevatkin jotain pahaa oliota vastaan, mikä ilmentää näitä piirteitä (Heikkilä-Halttunen, 2015, 187). Mieshahmojen kodin sisäisiä rooleja ovat esimerkiksi korjaustyöt, pihanhoito, autosta huolehtiminen, kodin kirjanpito ja laskuista huolehtiminen sekä tärkeistä asioista päättäminen. Hahmoihin liitettyjä vapaa-ajalla ilmeneviä toimintoja taas ovat esimerkiksi urheilu ja seikkailulliset aktiviteetit, pelit ja tekniset asiat sekä äänekäs ja sotukuinen toiminta. (Diekman & Murnen, 2004, 383.) Tyypillistä on, että miestapaiset hahmot pääsevät näissä aktiviteeteissa olemaan fyysisiä tai käyttämään älyään ja henkisiä voimavarojaan. Yleisesti voi todeta, että miestapaisten hahmojen toiminta on aktiivista. Aktiivinen toiminta on tarinan etenemisen ja juonen kannalta merkityksellistä.

Tärkeää olisi, että kirjojen mieshahmojen kautta myös pojat voisivat nähdä kaikki ne mahdollisuudet, joita heillä elämässään. Pojille erilaiset mahdollisuudet välittyvät kirjoista yllättäen jopa huonommin kuin tytöille, sillä mieshahmot ovat muuttumattomampia kuin naishahmot. (Diekman & Murnen, 2004, 381 – 382.) Tämä tukee jo aiemmin esittämääni ajatusta sukupuolirooleista ja siitä, että tasa-arvon nimissä ajatellaan, että tytöillä täytyy olla oikeus tavoitella maskuliinisia piirteitä. Feminiinisyydessä ei puolestaan nähdä mitään sellaista, mitä poikien voitaisiin nähdä haluta tavoittelevan, ja siksi ei koeta tärkeäksi esittää kirjoissa miestapaisia hahmoja tyypillisen naistapaisuuden kautta.

2.3.2 Naistapaiset hahmot

Naishahmot ovat tyypillisesti jääneet mieshahmojen varjoon niin otsikoissa kuin keskeisissä rooleissakin, ja heidän roolinsa näyttäytyy monesti tarinan kannalta merkityksettömänä. Tämä heijastuu siihen, että naistapaisten hahmojen identiteetti on monesti lastenkirjoissa jäänyt toissijaiseksi asiaksi suhteessa miestapaisten hahmojen identiteettiin. (Tsao, 2008, 108 – 109.) Tyypillistä on, että lastenkirjan opetus näyttäytyy miestapaisen hahmon kasvutarinan kautta, ja naistapaisten hahmojen tehtävä on tukea tämän kasvutarinan rakentumista.

Naishahmot ovat kirjoissa usein kiinnostuneempia ulkonäöstä kuin aivojensa käyttämisestä ja ongelmien ratkaisemisesta. He ovat riippuvaisia mieshahmoista, emotionaalisia, hölmöjä eivätkä kovin älykkäitä. (Tsao, 2008, 110.) Naistapaisiin hahmoihin kirjoissa liitettyjä persoonallisuuden piirteitä ovat esimerkiksi hellyys ja rakastavuus, sympaattisuus, sensitiivisyys toisten tunteille ja tarpeille, armollisuus, haluttomuus satuttaa muita, lämpö, hellätunteisuus, lapsirakkaus, kiltteys, ystävällisyys ja ymmärtäväisyys. Naishahmojen kodin sisäisiä rooleja kirjoissa ovat esimerkiksi kokkaaminen ja aterioiden tarjoaminen, lastenhoito ja lasten lohduttaminen, pyykkääminen ja siivoaminen. Naishahmojen vapaa-ajan aktiviteetteja taas ovat esimerkiksi shoppailu sekä passiiviset aktiviteetit kuten lukeminen ja muiden pelaamisen katselu. (Diekman & Murnen, 2004, 382 – 383.) Myös esimerkiksi tekstiilityöt sijoittuvat passiivisiin aktiviteetteihin. Passiiviset aktiviteetit ovat sellaisia, jotka eivät vaadi fyysistä aktiivisuutta tai suuria älyllisiä ja henkisiä ponnisteluja. Miestapaisten hahmojen yhteydessä esiteltyyn aktiiviseen toimintaan verrattuna passiivinen toiminta ei ole tarinan etenemisen ja juonen kannalta merkityksellistä.

Edellä kuvatut piirteet kirjojen naishahmoissa edustavat naisen traditionaalista roolia. Glick ja Fiske (1996, 2001) ovat tuoneet esiin termin *hyväntahtoinen seksismi* (benevolent sexism), joka tarkoittaa naisen traditionaalisen roolin idealisointia. Siihen liittyy taipumus kuvata naisia romantisoiduilla sanoilla ja esittää heidät suojelua tarvitsevina herkkinä ja hauraina hahmoina. Tasa-arvoisiksi määritellyissä lastenkirjoissa esiintyy tyypillisesti naishahmoja, jotka ovat omaksuneet toimintaansa jotain stereotyyppisestä maskuliinisuudesta. Vastapainoksi kirjoissa kuitenkin lähes poikkeuksetta esitetään myös traditionaalinen naisellinen tapa olla.

Traditionaalisen naisen idealisointi on siis näkyvissä lähes kaikissa kirjoissa, vaikka joukossa olisi myös epästereotyyppisiä naishahmoja. Glick, Diebold, Bailey-Werner ja Zhu (1997) ovat esittäneet, että reaktiot traditionaalisia naisia kohtaan ovat hyväntahtoisessa seksismissä positiivisia, kun taas epätraditionaalisia naisia kohtaan negatiivisia. (Diekman & Murnen, 2004, 373, 375).

Lastenkirjallisuudessa traditionaalisen edustavat esimerkiksi naishahmot, joiden elämän tärkein päämäärä on päästä naimisiin (Diekman & Murnen, 2004, 383). Tämä on hyvin tyypillinen asetelma esimerkiksi klassikoiksi nousseissa prinsessasaduissa. Naishahmoa, joka ei halua avioliittoon, pidetään outona. Äitiyden ja avioliiton työuraan yhdistävät naishahmot kuvataan sydämettöminä ja epärealistisen perfektionistisina. Tyypillistä on myös kuvailla naishahmoja mieshahmojen kautta oman itsensä sijaan: naishahmoa voidaan luonnehtia esimerkiksi ”nokkelaksi vaimoksi”. Huomionarvoista on se, pysyvätkö itsenäiset naishahmot sellaisina, vai omaksuvatko he tarinan edetessä traditionaalisempia piirteitä. Yleistä on myös se, että kirjan tarina ja sanoma on erilainen riippuen siitä, onko kirjan kannalta keskeinen naishahmo kaunis vai ruma. (Diekman & Murnen, 2004, 383 – 384.)

Olennaista ei ole se, että kirjoissa ei saisi esittää ollenkaan traditionaalisia naisia, vaan se, että kirjat loisivat erilaisten naishahmojen kautta mahdollisimman monipuolista naiskuvaa. Lisäksi tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, että erilaiset naishahmot esitetään keskenään tasa-arvoisessa valossa, eikä hyväntahtoisen seksismin mukaan suhtauduta positiivisemmin traditionaalisiin naishahmoihin. Näin kirjojen kautta on mahdollisuus välittää kuvaa moninaisista tavoista olla nainen ja siitä, että yhtä oikeaa tapaa ei ole.

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimusongelma, tutkimuskysymykset & tutkimuksen tausta

Tämän tutkimuksen tutkimusongelma on, millaisia kokemuksia lapsilla on sukupuolitetuista hahmoista Mauri Kunnaksen jouluaiheisissa lastenkirjoissa. Tarkentavat tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten lapset kuvailevat tutkimustilanteessa kirjojen hahmoja?
2. Miten lasten kuvaus suhteutuu teorioihin lastenkirjojen sukupuolittumisesta?

Tutkimukseni pohjaa fenomenologiseen tieteenfilosofiseen lähtökohtaan. Termi fenomenologia tarkoittaa kirjaimellisesti oppia ilmenevästä (Backman & Himanka, 2014). Fenomenologista suuntausta määrittää kiinnostus elettyyn todellisuuteen sekä inhimilliseen elämismaailmaan ja sen rakenteisiin (Miettinen, Pulkkinen & Taipale, 2010, 9). Fenomenologinen lähestymistapa sopii erinomaisesti tutkimukseen, jossa ollaan kiinnostuneita siitä, miten lapset kuvaavat jotain ilmiötä. Siksi tuntui luontevalta valita se tämän tutkimuksen lähtökohdaksi.

3.2 Tutkimuksen fenomenologiset lähtökohdat

Tässä alaluvussa kuvaan tarkemmin fenomenologisia lähtökohtia tämän tutkimuksen taustalla. Fenomenologiselle tieteenfilosofialle on ominaista se, että sen keskeisistä kysymyksistä ei voi muodostaa ennalta määrättyä ja pysyvää kokonaisuutta, sillä kussakin ajassa on määriteltävä uudelleen, mikä on kysymisen arvoista (Miettinen ym., 2010, 20). Niinpä tässä alaluvussa kuvaan

sitä, mitkä fenomenologiset periaatteet ovat keskeisiä juuri tässä tutkimuskontekstissa, ja perustellen valintojani osoittaen oman tutkimukseni paikan fenomenologisen tieteenfilosofian kentällä. Fenomenologinen pohdinta ja perustelu kulkee mukana koko tämän pääluvun ajan, kun perustelen valintojani sitä mukaa, kun käsittelen mitäkin tutkimuksen vaihetta.

Fenomenologian ajatellaan olevan vastakohta positivismille (Embree, 1997). Positivismi on normatiivista tutkimusta (Cohen, Manion & Morrison, 2018, 19). Positivismissa ajatellaan, että ihmistieteissä ei ole hyväksyttävää tarkastella tutkittavan omaa näkökulmaa, vaan ihmistieteiden tulee rajautua tutkimaan vain ulkoisesti havaittavaa toimintaa (Raatikainen, 2005, 50). Normatiiviseen lähtökohtaan liittyy vahvasti kausaalisuus ja atomistisuus. Se on persoonatonta ja siinä ajatellaan, että eräänlaiset näkymättömät voimat säätelevät käyttäytymistä. Normatiivinen tutkimus on määrällistä ja objektiivista. (Cohen ym., 2018, 66.) Positivistinen lähestymistapa ei sovi tutkimukseen, jonka tarkoitus on tutkia lasten kokemuksia. Kokemuksia ei voi tutkia vain havainnoimalla ulkoisesti, vaan on välttämätöntä päästää tutkimuskohteet kuvailemaan tutkimusongelman kannalta kiinnostavaa ilmiötä, joten heidän näkökulmansa huomioiminen on välttämätöntä. Lähdettäessä tutkimaan kokemuksia taustalla ei voi myöskään olla ajatus kausaalisuudesta tai atomistisuudesta, sillä kaikki ihmiset kokevat asiat eri tavalla, ja kokemiseen vaikuttaa kunkin ihmisen yksilöllinen elämänhistoria (Laine, 2018, 30). Tutkimusasetelma on myös vahvasti laadullinen, joten sekään ei puolla positivistista tieteenfilosofiaa. Nämä tekijät ovat ratkaisevia seikkoja, joka ohjaavat tutkimusta jo lähtökohtaisesti fenomenologisen tieteenfilosofian suuntaan.

Fenomenologiassa on keskeistä, että ilmiön täytyy päästä näyttäytymään tutkijalle kaikessa rikkaudessaan ja moninaisuudessaan juuri sellaisena kuin on (Varto, 1992, 86). Puhutaan fenomenologisesta reduktiosta, jolla tarkoitetaan sitä, että ilmiötä tulee lähestyä vailla omia ennakkokäsityksiä (Pulkkinen, 2010). Fenomenologisen reduktion ensimmäistä vaihetta kutsutaan sulkeistamiseksi. Siinä tutkijan täytyy tulla tietoiseksi tutkimaansa ilmiöön liittyvästä spontaanista kokemustavastaan ja sen jälkeen löytää tapoja siirtää se tietoisesti syrjään. (Lehtomaa, 2011, 165.) Tutkijalla on taipumus havaita asioita omien pyrkimystensä, kiinnostustensa ja uskomustensa valossa (Laine, 2018, 31), ja ilman sulkeistamisen prosessia hän tulkitsee aineistoaan vääristyneessä

valossa. Tämän tutkimuksen kontekstissa nämä periaatteet ovat hyvin keskeisiä. Minulla tutkijana on vahva esiymmärrys tutkimuksen keskiössä olevasta ilmiöstä: olen lukenut tutkimukseen valikoituneita kirjoja niin lapsena kuin aikuisiälläkin, ja minulla on niiden sukupuolittavuudesta hyvin vahva oma käsitys. Lisäksi olen jo pitkään ollut kiinnostunut sukupuolikysymyksistä, ja olen herkkä havaitsemaan sukupuolirakenteita. Tiedostaessani nämä asiat minun on helpompi siirtää ne tutkimuksessa syrjään, ja antaa tilaa lasten omille kokemuksille. Tässä tutkimuksessa lapsiin suhtaudutaan kompetentteina sosiaalisina toimijoina, jotka ovat kykeneviä kuvailemaan omia kokemuksiaan ja näkemyksiään (Hopkins & Bell, 2008, 3 – 4). Tästä syystä minun tutkijana täytyy olla erityisen varovainen, etten jyrää lasten kokemuksia omieni alle.

3.3 Tutkimuksen järjestäminen

Tutkimukseen valikoitui esiopetusikäisiä lapsia, sillä tutkimuksen keskiössä olevat kirjat ovat melko pitkiä, ja nuoremmilla lapsilla olisi voinut olla vaikeuksia keskittyä niihin. Valitsemalla tutkimukseen vanhempia lapsia varmistuttiin siitä, että aineistonkeruutilanne sujuu mahdollisimman sujuvasti.

Aloitin tutkimuksen järjestämisen sillä, että otin suoraan yhteyttä erääseen varhaiskasvatuksen opettajaan, jonka tiesin opettavan esiopetusryhmää. Kerroin hänelle tutkimuksestani ja aiheestani ja kysyin, voisinko mahdollisesti tulla hänen ryhmäänsä keräämään aineistoa esiopetuksen aikana. Hän innostui heti, ja tästä oli hyvä jatkaa tutkimuksen järjestämistä. Seuraavissa alaluvuissa kuvaan tähän tutkimukseen liittyviä järjestelyjä sekä pohdin tutkimuksen vaatimiin järjestelyihin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Koen tärkeäksi avata tutkimuksen järjestelyjä mahdollisimman tarkasti siitä syystä, että tutkimuksen keskiössä ovat lapset. Haluan tarkalla avaamisella osoittaa, että heidän erityislaatuisuutensa tutkittavina on otettu huomioon, ja olen tarkkaan miettinyt kaiken.

3.3.1 Tutkimusluvat

Tutkimuspaikkakunnalla ei ollut omaa virallista ohjeistusta siitä, miten tutkimuslupa-asioiden kanssa tulisi menetellä. Tutkimuslupa tarvitaan kuitenkin aina tutkimuspaikalta ja siellä toteutettuja tutkimuksia valvovalta taholta (Kallio, 2010, 172). Useiden muiden kaupunkien ohjeistuksessa sanottiin, että jos tutkitaan vain yhtä yksikköä, riittää se, että tutkimusluvan saa tutkittavan yksikön johtajalta. Jos tutkimuksessa taas halutaan kerätä aineistoa useammasta yksiköstä, tulee tutkimuslupaa anoa kaupungilta ylemmältä taholta. Tätä ohjeistusta sovelsin tutkimuslupien hankinnassa. Kyseinen esiopetusryhmä toimii koulun alaisuudessa, joten tulkitsin, että tässä kontekstissa tutkimusta valvova taho on koulun rehtori. Ennen aineistonkeruuta hain siis asianmukaisen tutkimusluvan häneltä.

Tutkittaessa lasta tarvitaan lapsen huoltajan lupa (Kuula, 2006, 147). Saatuani tutkimusluvan koulun rehtorilta, laadin ryhmän lasten huoltajille infokirjeen tutkimuksesta. Infosta tulee käydä ilmi tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen tavoite, aineistonkeruun toteutustapa, lupaus anonymiteetista sekä kerättävien tietojen käyttötarkoitus, käyttäjät ja käyttöaika (Kuula, 2006, 102), joten nämä kriteerit täyttävän infon laadin. Samaan laitoin myös lupalapun tutkimukseen osallistumisesta. Ryhmän opettaja jakoi lupalaput huoltajille, ja huoltajat myös palauttivat hänelle lupalaput. Ryhmän 16 lapsesta 13 sai huoltajaltaan luvan osallistua tutkimukseen. Tilanne nosti esiin eettisen ongelman siitä, miten lapset, jotka eivät saaneet lupaa, eivät kokisi itseään syrjityksi. Lapset ovat esiopetuksessa osa kollektiivia ja sosiaalista yhteisöä, eikä siellä ole tapana jättää vain muutamaa jonkun ulkopuolelle. (Strandell, 2010, 98.) Eräs lapsi alkoi esimerkiksi itkeä ymmärtäessään, että hän ei pääse tutkimukseen. Ryhmän opettaja auttoi minua kuitenkin selittämään, että kyseessä ei nyt ole tavallinen esiopetustoiminta, vaan tätä varten on tarvittu lupalappu huoltajalta. Toisaalta oli myös hyvä, että asia nousi esiin: se konkretisoi muillekin lapsille sitä, että kyseessä ei ole esiopetus, vaan jokin siitä irrallinen.

Vaikka lapsen tutkimiseen täytyykin saada ensin lupa hänen huoltajaltaan, viimekädessä lapsella itsellään on kuitenkin oikeus päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen vai ei (Kuula, 2006, 148). Päädyin pyytämään lapsilta tutkimusluvat suullisesti. Ajattelin, että lasten kanssa ei toimi etukäteen lähetetty

infokirje ja allekirjoitus lupalappuun samalla tavalla kuin aikuisten kanssa. Lapset eivät ymmärrä allekirjoituksen merkitystä ja sitovuutta samalla tavalla kuin aikuiset, eikä sen pyytäminen heiltä olisi siis eettisesti oikein.

Lapsella on oikeus kuulla omalla kielellään tutkimuksen tarkoituksesta ja aikatauluista sekä siitä, mitä siihen osallistuminen heiltä vaatii, jotta hän voi tehdä päätöksen siihen osallistumisesta (Einarsdottir, 2007, 204 – 205). Kävinkin kertomassa heille muutama päivä ennen aineistonkeruuta tutkimuksesta ja kieltäytymisen mahdollisuudesta. Sanoin, että olen tullut yliopistosta, aikuisten koulusta, tekemään tutkimusta, joka on vähän kuin iso läksy. Kerroin, että tutkimuksessa luemme lastenkirjoja ja haluan kuulla, mitä he ajattelevat kirjojen hahmoista. Sanoin, että olisi mukavaa, jos he haluaisivat auttaa minua saamaan läksyn tehtyä, mutta kaikki saavat itse päättää, haluavatko osallistua. Näin he saivat jo etukäteen kuulla tulevasta ja aikaa miettiä, haluavatko osallistua tutkimukseen. Juuri ennen aineistonkeruun aloittamista kerroin lapsille uudestaan samat asiat, ja he saivat tehdä lopullisen päätöksen osallistumisesta. Painotin, että kenenkään ei ole pakko osallistua. Kaikki olivat kuitenkin halukkaita osallistumaan. Tiedostin kuitenkin, että minun täytyy tarkkailla lasten käyttäytymistä koko haastattelun ajan, jotta voin havaita, mikäli tilanne alkaa tuntua lapsesta epämukavalta ja haastattelu täytyy keskeyttää (Strandell, 2010). Näin ei kuitenkaan käynyt yhdessäkään haastattelussa.

Tein päätöksen, että esittelyvierailuni jälkeen lähden melkein heti ryhmästä, sillä tutkimusta olisi haitannut, jos olisin etukäteen tutustunut lapsiin enemmän. Fenomenologian periaatteiden mukaisesti näin minimoin riskit siihen, että ennakkokäsitykseni lapsista vaikuttaisivat aineiston tulkintaan. Lasten päätökseen tutkimukseen osallistumisesta olisi voinut vaikuttaa myös, jos olisin viettänyt heidän kanssaan esiopetusarjessa enemmän aikaa, ja alkanut näyttäytyä heille saman tapaisesti kuin heille tutut esiopetuksen työntekijät. Päädyin toteuttamaan tutkimuksen heille tutussa esiopetusympäristössä, sillä se näyttäytyi kaikkein yksinkertaisimpana vaihtoehtona, joten edellä kuvaamani tilanne olisi hyvinkin voinut toteutua, jos olisin jäänyt ryhmään. He ovat tottuneet esiopetuksessa ottamaan vastaan ohjeita aikuisilta, mutta tutkijan rooli ei voi olla samanlainen kuin ryhmän opettajien ja hoitajien (Hill, 2006, 83). Halusin, että kaikki osallistuvat tutkimukseen omasta vapaasta tahdostaan, eivätkä siksi, että

he luulevat, että heidän täytyy ottaa ohjeita vastaan minultakin. Oli tärkeää, että näyttäydyn heille nimenomaan vain tutkijana, jolla on oma projekti.

3.3.2 Tutkimustilanteeseen liittyvät muut järjestelyt

Saatuani tutkimusluvat rehtorilta ja lasten huoltajilta, tapasin ryhmän opettajan, ja sovimme käytännön asioista tutkimukseen liittyen. Kerroin, että tutkimustilannetta varten tarvitsen rauhallisen tutkimustilan, ja löysimme sellaisen ryhmän tiloista. Tuolloin sovimme myös aineistonkeruuviikon sekä päivämäärät ja kellonajat, koska tulen esittäytymään lapsille ja milloin kerään varsinaisen aineiston.

Tutkimustilanteen taltiointia varten tarvitsin nauhurin ja videointilaiteen. Nauhurin sain lainaan ja videointilaite löytyi minulta itseltäni. Päädyin ottamaan tutkimukseen mukaan molemmat laitteet, sillä jos toinen olisi esimerkiksi lakannut nauhoittamasta kesken aineistonkeruun, toinen olisi kuitenkin todennäköisesti nauhoittanut koko ajan. Lisäksi nauhurissa on parempi äänenlaatu kuin videointilaitteessa, mutta videosta näkee, kuka lapsista puhuu. Lapset olivat nimittäin tilanteessa ryhmänä, ja heidän ääntensä erottaminen toisistaan olisi ollut haastavaa ilman videota. Ennakoitavissa oli myös, että lapset puhuvat jonkin verran toistensa päälle, joten video selkeytti litterointia myös tässä mielessä. Lisäksi videoinnin kautta on mahdollista päästä tutkittavien kokemuksiin kiinni vielä syvällisemmin kuin pelkän ääninauhurin avulla (Laine, 2018, 39).

3.4 Aineistonkeruu

Tutkimusaineisto on kerätty eräällä Satakuntalaisella paikkakunnalla eräässä esiopetusryhmässä. Tutkimukseen osallistuvat lapset oli jaettu ryhmän opettajan toimesta neljään ryhmään siten, että kolmessa ryhmässä oli kolme lasta ja yhdessä ryhmässä neljä. Aineistonkeruupäiviä oli kaksi, ja kumpanakin päivänä

tutkittavana oli kaksi ryhmää. Seuraavissa alaluvuissa kuvaan tämän tutkimuksen aineistonkeruutilannetta- ja menetelmää, ja perustelen niihin liittyviä valintojani. Pohdin myös aineistonkeruuseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Aineistonkeruu on tutkimuksen vaiheista se, joka tyypillisesti herättää lapsitutkimuksen piirissä eniten eettistä keskustelua, sillä silloin tutkija konkreettisesti kohtaa tutkittavansa, ja on heidän kanssaan vuorovaikutuksessa (Strandell, 2010, 94). Haluankin avata myös aineistonkeruuprosessia mahdollisimman tarkasti osoittaakseni sen, että olen huomioinut lasten erityislaadun tutkittavina.

3.4.1 Aineistonkeruutilanne

Aineistonkeruutilanteessa tutkimuksessa vuorossa oleva ryhmä tuli kanssani rauhalliseen tilaan. Tilaan oli levitetty säkkituolit, joiden päällä istuimme, jotta tilanne olisi mahdollisimman mukava. Aloitin tilanteen esittelemällä itseni ja kertomalla lapsille uudestaan saman, minkä he olivat kuulleet jo aiempana päivänä: että olen yliopistosta, ja teen tutkimusta, jossa haluan kuulla, mitä he ajattelevat kohta lukemamme kirjan hahmoista. Kerroin, että kenenkään ei ole pakko osallistua ja tilanteesta saa poistua heti, jos se ei tunnu enää hyvältä. Kaikki lapset halusivat kuitenkin osallistua, eikä kukaan poistunut tutkimuksesta kesken. Tähän saattoi vaikuttaa se, että tutkimuksen aihe ei ollut erityisen arka: kirjojen kuuntelu on lapsille tuttua, eikä niiden hahmoista puhuminenkaan erityisen outoa ole. Koska tutkimusasetelma oli lapsille näin tuttu, korostui tutkimuksellisen aspektin painottuminen entisestään. Oli tärkeää, että kaikki tutkimukseen osallistuvat lapset ymmärtävät, ettei kyseessä ole tavallinen luku- ja keskustelutilanne, vaan sen tarkoitus on kerätä aineistoa tutkimusta varten.

Saatuani kaikilta lapsilta suostumuksen osallistua tutkimukseen, laitoin päälle videon ja nauhurin. Kolmessa ryhmässä neljästä videointilaite ja nauhuri herättivät kysymyksiä. Monet halusivat tietää, mitä ne ovat, ja miksi niiden täytyy olla tutkimustilanteessa päällä. Lasten kaikkiin tutkimukseen liittyviin kysymyksiin täytyy vastata, jotta he voivat uudenlaista tutkimukseen liittyvää tietoa saadessaan poistua tilanteesta niin halutessaan (Strandell, 2010, 97). Niinpä selitin heille, että katsomalla videota ja kuuntelemalla äänitettä jälkeenpäin

pystyn muistamaan, mitä kukakin lapsi on sanonut, ja näin pystyn käyttämään sitä tutkimuksessani. Näin lapset saivat vielä muistutuksen siitä, että kyseessä on tutkimus. Kaikissa ryhmissä katsoimme aineistonkeruun jälkeen lasten toiveesta pienen pätkän videosta.

Vielä ennen varsinaista aineistonkeruun aloittamista kerroin lapsille, että kaikki voisivat miettiä itselleen ”salanimen”, jolla haluaisivat esiintyä tutkimuksessa. Selitin heille, että tutkimuksessa ei voi kukaan esiintyä oikealla nimellään, ja siksi kaikilla pitää olla salanimi. Sanoin, että salanimeä ei ole pakko keksiä itse, vaan voin myös keksiä sen heidän puolestaan. Halusin näin varmistaa sen, että kenellekään ei tule ylimääräisiä paineita salanimen keksimisestä. Osa lapsista keksi salanimen heti, ja osa keksi sen vasta varsinaisen aineistonkeruun jälkeen. Salanimet ja niiden tarkoitus aiheuttivat kysymyksiä erityisesti yhdessä ryhmässä. Eräs lapsi halusi tietää, miksi heidän pitää tutkimusta varten keksiä salanimet. Kerroin, että siten heillä säilyy yksityisyys, eikä kukaan voi tekstiä lukiessaan päätellä, kuka on sanonut mitäkin. Tämän jälkeen lapsi oli huolissaan siitä, voisiko joku vaikka kidnapata hänet, jos hänet voisi tekstistä tunnistaa. Käyttämäni sana *yksityisyys* ja sen suojaaminen liittyivät hänen mielikuvissaan siis selvästi johonkin tällaiseen. Huoli tarttui myös muihin ryhmän lapsiin. Selitin, että tutkimukseen osallistuminen on täysin turvallista, eikä kukaan tekisi heille mitään pahaa, vaikka saisikin heidän oikean nimensä selville. Tämä oli tilanne, jossa minun täytyi tutkijana arvioida, täytyykö tilanne keskeyttää. Lasten huoli vaikutti kuitenkin hälvenevän, sillä he alkoivat puhua muista asioista. Tilannetta siis jatkettiin.

Varsinaisessa aineistonkeruutilanteessa luin kullekin ryhmälle yhden Mauri Kunnaksen jouluaiheisen kirjan. Luettavat kirjat olivat *Joulupukki* (1981), *12 lahjaa Joulupukille* (1987), *Joulupukki ja noitarumpu* (1995) sekä *Onnin paras joululahja* (2003). Lukeminen keskeytyi välillä, kun lapset halusivat kommentoida kirjojen tapahtumia tai kuvia. Välillä lukeminen keskeytyi myös siitä syystä, että lapset halusivat kertoa jotain muuta. Tähän olin etukäteen varautunut. On tärkeää, että lapset saavat tutkimuksen yhteydessä kertoa myös muista tärkeäksi kokemistaan asioista, sillä se välittää heille kuvaa siitä, että tutkija on aidosti kiinnostunut heidän näkemyksistään (Roos & Rutanen, 2014, 38).

Lukemisen jälkeen keräsin aineistoa käyttämällä avointa haastattelua. Eiden ja Wingerin (2005) mukaan haastattelu täytyy päättää silloin, kun lapset

selvästi ilmaisevat, ettei heillä ole enempää kerrottavaa (Roos & Rutanen, 2014, 39). Tätä ohjetta sovelsin kaikkien haastatteluiden lopettamisen kanssa. Muutamat lapset esittivät suoran kysymyksen, milloin haastattelu loppuu, jolloin tulkitsin sen oikeaksi hetkeksi päättää haastattelu. Osa haastatteluista loppui kieltävään vastaukseen lapsilta kun kysyin, haluavatko he vielä kuvailla hahmoja. Osassa haastatteluita taas havaitsin, että lasten keskittyminen alkoi selvästi herpaantua. Lopetettuani tilanteet jäimme vielä kaikkien ryhmien kanssa katsomaan pätkän kuvaamaani videota tilanteesta ja juttelemaan. Sen jälkeen kiitin heitä ja he palasivat oman esiopetusryhmänsä puuhiin.

3.4.2 Aineistonkeruumenetelmä

Jo pian selkeytyi, että kerään aineiston käyttämällä haastattelua menetelmänä. Haastattelua pidetään laajimpana keinona lähestyä toisen ihmisen kokemuksia (Laine, 2018, 39). Näin koen sen myös itse tutkijana. Fenomenologisessa tutkimuksessa haastateltava kuvaa omilla ilmaisukeinoillaan mahdollisimman luonnollisesti ja välittömästi omia kokemuksiaan sekä niihin liittyvää ymmärrystä (Laine, 2018, 34).

Pohdin pitkään, haastattelenko lapsia yksin vai ryhmässä. Molemmilla tavoilla on puolensa. Lapset eivät tyypillisesti ole tottuneet virallisen tuntuisiin tutkimustilanteisiin, joissa vieras tutkija kyselee heidän yksilöllisiä näkökulmiaan asioista. Ryhmähaastattelun valintaa puoltaa siis se, että tutut vertaiset tuovat uuteen tilanteeseen turvaa. Toisaalta ryhmähaastattelun riskinä on se, että vahvan persoonan omaavat lapset jyräävät hiljaisemmat alleen, ja näin kaikki eivät tule kuulluiksi. (Helavirta, 2007, 631.) Päädyin kuitenkin ryhmähaastatteluun ajankäytöllisistä syistä. Haastattelemalla lapsia ryhmässä on mahdollista saada pienemmässä ajassa enemmän aineistoa. Nyt kirjan lukeminen ja heti sen perään toteutettu ryhmähaastattelu veivät aikaa noin puoli tuntia. Jos olisin päätynyt haastattelemaan jokaista 13 lasta erikseen, ajankäyttö olisi noussut haasteeksi. Myös muiden järjestelyjen sujuvuus puolsi ryhmähaastattelua: oli yksinkertaista, että saatoin heti lukemisen jälkeen haastatella kaikkia kirjan

kuulleita lapsia. Olisi ollut haastavaa, jos lukemisen jälkeen olisin lähettänyt osan lapsista hetkeksi pois odottamaan haastatteluvuoroaan. Heidän keskittymisensä olisi todennäköisesti herpaantunut odottelun aikana. Tiedostin etukäteen edellä mainitun ryhmähaastatteluun liittyvän riskin, joten haastattelutilanteessa kiinnitin tietoisesti huomiota siihen, että kaikki saavat vastata.

Fenomenologisessa tutkimuksessa haastattelukysymysten tulee olla avoimia, eivätkä kysymykset tai tutkija saa ohjailla haastateltavan vastauksia liikaa. Kysymysten tulee olla sellaisia, että niihin täytyy vastata kuvailevasti, eikä niihin vastaaminen vaadi paljoa lisäohjeistusta. Fenomenologinen haastattelu on mahdollisimman avoin, luonnollinen ja keskustelunomainen tilaisuus, jossa on tarkoitus antaa haastateltavalle mahdollisimman paljon tilaa. (Laine, 2018, 39.) Haastateltaessa lapsia keskustelunomaisen tilanteen tärkeys korostuu. Lisäksi kysymysten tai kerrontapyyntöjen täytyy olla lapselle ymmärrettäviä. (Raittila, Vuorisalo & Rutanen, 2017, 312, 315.) Näitä periaatteita pyrin noudattamaan laatiessani tämän tutkimuksen haastattelukysymyksiä. Valitsin etukäteen kirjoista hahmoja, joita pyysin lapsia kuvailemaan vapaasti. Lapset saivat myös itse nostaa kirjoista hahmoja, joita halusivat kuvailla. Huomatessani, että lapsilla oli vaikeuksia ymmärtää, mitä kuvailu tarkoittaa, esitin apukysymyksiä, jotta he pääsisivät kuvauksessa alkuun.

En maininnut lapsille, että olen kiinnostunut nimenomaan heidän tuottamastaan sukupuolikuvauksesta. Halusin nimenomaan nähdä, miten he kuvailevat hahmoja niin, ettei heille ole asetettu valmiita sukupuoliraameja, joiden puitteissa kuvailun tulee tapahtua. Jos olisin esimerkiksi pyytänyt heitä nostamaan kirjoista esiin tyttö- tai poikahahmoja ja kuvailemaan niitä, olisin ohjannut heitä jo lähtökohtaisesti sukupuolittamaan, enkä olisi saanut tietää, miten he lähtevät tuottamaan kuvausta kokemuksistaan omaehtoisesti vailla sukupuoliraameja. Tällaisessa pimittämisessä on kuitenkin eettinen ongelma: nyt lapset eivät saaneet tietää, mitä tarkalleen olen tutkimassa. Koin kuitenkin, että kertomatta jättäminen oli luotettavan tutkimustiedon saavuttamiseksi ainoa vaihtoehto.

Päädyin käynnistämään videoinnin ja nauhoituksen jo siinä vaiheessa, kun aloin lukea lapsille kirjaa. Ennakoin, että lapset intoutuvat kommentoimaan kirjaa ja hahmoja jo lukemisen aikana, ja myös tästä puheesta saisi hyvin tutkimusongelman kannalta hyödyllistä aineistoa. Avoimen haastattelun lisäksi

aineistona on siis myös materiaalia, jota lapset ovat oma-aloitteisesti tuottaneet lukemisen aikana.

3.5 Aineiston analyysi

Seuraavissa alaluvuissa kuvaan aineiston analyysia. Analyysi koostuu karkeasti litteroinnista ja litteroidun aineiston analyysista. Kuvaamisen lisäksi pohdin aineiston analysointiin liittyviä eettisiä kysymyksiä.

3.5.1 Litterointi ja anonymisointi

Litterointi on aineiston analyysin ensimmäinen vaihe, ja se tarkoittaa ääni- tai kuvatallenteen muuttamista tekstiksi. Tutkimusongelma ja aineiston analyysitapa määrittävät sen, miten tarkasti aineisto on tarpeellista litteroida. (Ruusuvuori & Nikander, 2017, 427.) Tässä tutkimuksessa litteroin kaiken puhutun koko tutkimustilanteesta lähtien siitä, kun laitoin videon päälle aina siihen asti, kun otin sen pois päältä. Huomasin vasta jälkeenpäin, että kaikissa neljässä haastattelussa en ole ymmärtänyt aloittaa videointia aivan samasta kohtaa: yksi tilanne lähtee melkein suoraan kirjan lukemisen aloittamisesta ja kolmessa videolle on päätynyt myös tilanne, kun kerron lapsille salanimistä. Koko tutkimustilanteen litterointi ei ehkä olisi ollut välttämätöntä, mutta kokemattomana litteroijana halusin varmuuden varalta litteroida kaiken mahdollisen kerrotun. Puheen lisäksi olen litteroinut myös lasten puheeseen liittyvät tunnetilat sekä muut tilanteessa läsnä olevat toiminnat.

Lasten ryhmähaastattelutilanteessa oli odotettavissa, että lapset puhuvat paljon toistensa päälle, ja niin kävikin. Selkeyden vuoksi olen kirjoittanut puheet omiksi kokonaisuuksikseen, sillä minulla ei tämän tutkimuksen puitteissa ollut resursseja litteroida jokaista päälle puhumista, sillä niitä oli paljon. Lisäksi päälle puhumisen ja lasten osittain epäselvän puheen vuoksi aineistossa on puhetta, josta en saanut selvää, enkä siitä syystä pystynyt litteroimaan sitä. Kaiken litteroimatta jääneen epäselvän puheen olen merkinnyt aineistoon. Pohdin

näiden litteroinnin puutteiden vaikutusta tutkimustulosten luotettavuuteen tutkimuksen viimeisessä kappaleessa.

Litteroituani aineiston huolehdin sen anonymisoinnista. Keskeisimmät haastatteluun soveltuvat anonymisoinnin tekniikat ovat muuttaminen, kategorisointi ja poistaminen. Muuttamisella tarkoitetaan sitä, että haastateltavaa koskeva tunnistetieto muutetaan joksikin toiseksi. (Ranta & Kuula-Luumi, 2017, 419.) Muuttamistekniikka olen käyttänyt muuttaessani tutkimukseen osallistuvien lasten nimet. Lisäksi olen muuttanut litteroituun aineistoon kaikkien muidenkin henkilöiden nimet, joista tutkittavat puhuvat tilanteen aikana. Kategorisointi on tunnistetietojen karkeistamista yleiselle tasolle (Ranta & Kuula-Luumi, 2017, 419). Kategorisointia olen käyttänyt, kun puhun tutkimuksessa Satakuntalaisesta paikkakunnasta, enkä mainitse kuntaa nimeltä. Minulla ei ollut hallussani tutkittavista sellaisia tunnistetietoja, jotka olisivat vaatineet poistamista.

3.5.2 Analyysin tekeminen

Fenomenologisessa tutkimuksessa aineiston analyysiin sopii hyvin Amadeo Giorgin kehittämä fenomenologisen psykologian menetelmä, jonka Lehtomaa (2011) on esitellyt. Tätä menetelmää käytin analyysin tekemisessä. Menetelmä jakautuu kahteen osaan seuraavasti:

I Yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostaminen

1. Tutkimusaineistoon perehtyminen avoimin mielin, kokonaisuuden hahmottaminen
2. Tutkimusaineistoa jäsentävien keskeisten sisältöalueiden muodostaminen
3. Merkityssuhteiden erottaminen toisistaan
4. Merkityssuhteiden muuntaminen tutkijan kielelle
5. Merkityssuhteiden ja niistä tehtyjen muunnosten sijoittaminen sisältöalueisiin
6. Sisältöalueittaisten yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen

7. Sisältöalueista riippumattomien yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen

II Yleisen merkitysverkoston luominen

1. Tutkimusasenteen omaksuminen: yksilökohtaiset merkitysverkostot ovat ehdotelmina yleisestä tiedosta
2. Merkityssuhteiden erottaminen ja muuttaminen merkityssuhde-ehdotelmiksi
3. Sisältöalueiden muodostaminen
4. Merkityssuhde-ehdotelmien sijoittaminen sisältöalueisiin
5. Sisältöalue-ehdotelmien muodostaminen
6. Muodostetaan ehdotelmat yleisiksi merkitysverkostoiksi
7. Yleisen merkitysverkoston muodostaminen
   (Lehtomaa, 2011, 181.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijalla on velvoite muokata tätä menetelmää sopivaksi tutkimaansa ilmiöön (Varto, 1992). Giorgion menetelmän mukaisesti aloitin analyysin tekemisen yksilökohtaisia merkitysverkostoja muodostamalla. Litterointiprosessin aikana olin saanut jo yleisen kokonaiskuvan aineistosta, sillä siinä kuuntelin aineistot läpi useaan kertaan. Aloitin siis käymään tutkimustilanteita läpi yksi kerrallaan. Pyrin eri värisiä tusseja apuna käyttäen etsimään litteroiduista tilanteista yksitellen keskeisiä sisältöjä. Tämän tutkimuksen kontekstissa yksilökohtaisuus tarkoittaa yhden tutkimustilanteen keskeisten sisältöjen muodostamista. En kokenut tarpeelliseksi yhden ryhmähaastattelun sisällä eritellä jokaisen tuottamaa puhetta omaksi yksilölliseksi kokonaisuudekseen.

Fenomenologisen tutkimuksen analyysissa tutkija pyrkii omalla kielellään tematisoimaan ja käsitteellistämään merkityksiä, joita tutkittavat ovat tuottaneet kuvailemalla kokemuksiaan (Laine, 2018, 34). Käytyäni aineistot yksitellen läpi pyrinkin muodostamaan niistä yleisiä merkitysverkostoja. Tämän tutkimuksen kontekstissa se tarkoitti sitä, että etsin aineistosta yleisiä merkityksiä, joiden kautta lapset kuvailevat kirjojen hahmoja. Tutkimusongelma määrittää sen, mitkä merkityskokonaisuudet ovat tutkimuksen kannalta relevantteja (Laine, 2018, 44). Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset olivatkin koko ajan mielessäni, kun

muodostin merkityskokonaisuuksia. Lasten käyttämä kieli on monin tavoin erilaista kuin aikuisten, joten oli tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että kääntäessäni heidän tuottamaansa kuvausta omalle kielelleni tavoitan todella heidän tuottamansa merkitykset. Merkitysten tavoittaminen on kuitenkin mahdollista, sillä tutkittavan merkitysmaailma on tyypillisesti tutkijalle jo entuudestaan jotenkin tuttu: he elävät yleensä saman kulttuurin piirissä ja ovat jossain suhteessa samanlaisia ihmisiä. Tämä yhteisen ymmärryksen perusta luo pohjan sille, että tutkija voi ylipäätään ymmärtää tutkittavan kokemuksia. (Laine, 2018, 34 – 35.) Tässä tutkimuksessa minä tutkijana elän samassa kulttuuripiirissä tutkimukseen osallistuvien lasten kanssa. Olemme kaikki kantasuomalaisia ja äidinkielemme on suomi. Tämä mahdollistaa sen, että minun ei tutkijana tarvitse erikseen pohtia esimerkiksi sitä, mitä jokin lapsen tuottama adjektiivi hänelle merkitsee: saman äidinkielen omaavana jaamme ymmärryksen siitä, mitä tietyt sanat tarkoittavat.

Yhteisen ymmärryksen perustan vaarana on kuitenkin se, että se luo ja ylläpitää myös stereotyyppisiä, vääristyneitä tulkintoja (Laine, 2018, 35). Tämä myös minun täytyi tutkijana huomioida, kun tein tulkintoja lasten kokemuksista. Tutkijan kriittinen itseymmärrys on keskeistä fenomenologisessa analyysissa: täytyy kysyä itseltään, miten voi avartaa omaa subjektiivista perspektiiviään siten, että on mahdollista ymmärtää toisen ilmaisujen ominaislaatuisuutta, sillä luontevaa olisi tulkita toisen tuottamaa kuvausta omista lähtökohdistaan. Toisen tarkoitusta ei voi ymmärtää, jollei tunnista omia ennakkokäsityksiään ja päästä niistä irti. Siksi tutkijan on hyvä pysähtyä jokaisen tekemänsä tulkinnan jälkeen kysymään itseltään, onko kyseessä hänen omista lähtökohdistaan tehty tulkita toisen kokemuksista vai saavuttiko hän tulkinnallaan sen, mitä tutkittava todella tarkoitti. Keskeistä on vuoropuhelu oman aineiston kanssa: aineistoa täytyy tulkita monta kertaa, jotta todennäköisimmin löydetään vastaus siihen, mitä tutkittava on todella tarkoittanut. (Laine, 2018.) Tutkijana tiedostan omat ennakkokäsitykseni aiheeseen liittyen: olen lukenut aiheesta teoriaa ja lisäksi tutkimuksessa mukana olevat kirjat ovat minulle hyvin tuttuja, joten olen muodostanut niistä omat käsitykseni. Minulla on siis tietty ennakko-oletus siitä, miten kirjat lapsille sukupuolinäkökulmasta näyttäytyvät. Tiedostaessani fenomenologisen tieteenfilosofian lähtökohdat ja omat ennakkokäsitykseni, minun on tutkimuksessa helpompi irrottautua niistä. Aineiston pariin myös palasin

useamman kerran, ja joka kerta sieltä löytyi jotain sellaista, mihin en aiemmin ollut vielä kiinnittänyt huomiota.

Analyysissani sekoittuu teoria- ja aineistolähtöisyys. Pääkategoriat olen muodostanut teorialähtöisesti, ja niiden alaluokat aineistolähtöisesti. Avaan ajatusta tämän taustalla tulosten esittämisen yhteydessä.

4 TULOKSET

Tässä pääluvussa esittelen tutkimuksen tuloksia. Olen teorialähtöisesti erottanut kaksi pääkategoriaa, joiden alla esitän tulokset: *miestapaiset hahmot lasten kokemuksissa* sekä *naistapaiset hahmot lasten kokemuksissa*. Termejä mies- ja naistapainen käytetään tämän tutkimuksen teoriaosuudessa, joten on selkeää käyttää niitä myös tulosten esittämisen yhteydessä. Useimmat hahmot on kirjailijan toimesta sukupuolitettu tarinan kuulijalle valmiiksi käyttämällä sukupuolittavia ilmauksia. Tällä perusteella ja tarvittaessa muita perusteita apuna käyttäen olen jaotellut hahmot jompaankumpaan kategoriaan. Tällaista jaottelua käyttämällä lasten tuottamia kokemuksia sukupuolitetuista hahmoista on koko ajan mahdollista peilata teoriaan, ja tämä mahdollisuus on tutkimuskysymysten kannalta olennainen. Pääluvun kahdessa ensimmäisessä kappaleessa perustelen, miksi olen sijoittanut tutkimuksessa mukana olevat hahmot joko mies- tai naistapaiseen kategoriaan. Tämän jälkeen vuorossa ovat varsinaiset tulosten esittämisluvut. Lasten tuottamasta puheesta nousi selvästi esiin kolme eri tapaa kuvata hahmoja: hahmojen *luonteen* kautta, hahmojen *toiminnan* kautta sekä hahmojen *ulkonäön* kautta. Näiden alakategorioiden alla esittelen tutkimuksen tuloksia.

4.1 Miestapaiset hahmot kirjoissa

Tässä alaluvussa esitän kaikki lasten tutkimuksessa kuvailemat miestapaiset hahmot, ja perustelen, miksi olen sijoittanut ne miestapaiseen kategoriaan. Esittely on tärkeää, jotta tutkimustuloksia on helppo ymmärtää: tämän tutkimuksen kontekstissa tulokset näyttäytyvät lukijalle irrallisina, jos hänelle ei ole esitelty tutkimuksessa mukana olevia hahmoja. Perustelu taas on tärkeää tulosten luotettavuuden osalta. Perustelemalla pystyn osoittamaan tekemäni

valinnat hyvin, eivätkä tutkimustulokset vääristy sen vuoksi, että tutkijana olisin kategorisoinut hahmot kevyin ja epäluotettavin perustein. Selvyyden vuoksi esittelen hahmot yksi kirja kerrallaan.

Kirjassa ***Joulupukki*** miestapaisena lasten kuvaamana hahmona oli Joulupukki. Lisäksi pyysin lapsia vapaasti kuvaamaan kirjassa esiintyneitä tonttuja, ja ne voisi periaatteessa sijoittaa sekä miestapaiseen että naistapaiseen kategoriaan. Olen kuitenkin päättänyt sijoittaa ne miestapaiseen kategoriaan. Avaan tätä logiikkaa myöhemmin.

Joulupukki sijoittuu miestapaiseen kategoriaan, sillä kirjailija on sukupuolittanut hänet selvästi. Kuvaan seuraavaksi, miten kirjailija on tekstissään sukupuolittanut Joulupukin. Olen lihavoinut kohdan, josta sukupuolen voi päätellä.

> *"Hän (Joulupukki) on vanha, valkopartainen, hyväntahtoinen **ukki**, joka vuodesta toiseen jaksaa uurastaa, jotta meillä olisi mukava joulu" (Kunnas, 1981).*

> *"Joulupukin selkään täytyy hieroa väkevää reumatismivoidetta, sillä istuminen kylmässä reessä koko päivän ei ole leikintekoa vanhalle **miehelle**" (Kunnas, 1981).*

Näin kirjailija siis sukupuolittaa Joulupukin lukijoille valmiiksi, joten hahmo on luontevaa sijoittaa tähän kategoriaan.

Tonttujen kategorisointi ei puolestaan ollut yhtä yksiselitteistä. Heti kirjan alussa kirjailija teki jaon miestapaisiin ja naistapaisiin tonttuihin:

> *"Vanhat tonttu-ukot ja -eukot ovat varsin taitavaa väkeä" (Kunnas, 1981).*

Myöhemmin kirjassa käytetään paljon sukupuolineutraalia ilmausta *tontut,* jonka voisi ajatella käsittävän ylipäätään kaikki tontut. Kirjassa tapahtuu usein kuitenkin niin, että kirjailija käyttää tontut-ilmausta, mutta myöhemmästä ilmauksesta on pääteltävissä, että tontuilla tarkoitetaan ainoastaan miestapaisia tonttuja. Seuraavat esimerkit havainnollistavat, mitä tarkoitan. Olen lihavoinut sekä sukupuolineutraalin että sukupuolittavan ilmaisun.

*”**Tontut** eivät paljon tilaa tarvitse. Riittää kun kullakin on oma nukkumapaikkansa ja siinä ympärillä tärkeät tavaransa. Onhan se aikamoinen sekamelska Joulupukin muorin mielestä, mutta **tonttu-ukkoja** se ei vaivaa.” (Kunnas, 1981.)*

*”Myöhään syksyllä Joulupukki lähettää tarkistuspartionsa matkaan. Vikkelimmät, pienikokoisimmat ja äänettömimmät **tontut** valitaan tähän vaativaan tehtävään. **Tarkkailijatonttujen** täytyy osata matkustaa ja toimia näkymättömissä. Nämä ovat juuri niitä **tonttuja**, jotka piiloistaan tarkkailevat lapsia, ja tekevät sitten näkemästään muistiinpanoja. Joulun alla onkin syytä muistaa harjata hampaansa kunnolla, lukea läksyt hyvin, mennä ajoissa nukkumaan, auttaa äitiä ja olla kohtelias kaikille ihmisille. Koskaan ei voi tietää, missä pikkuinen **tonttu-ukko** piileskelee.” (Kunnas, 1981.)*

Näiden kahden esimerkin lisäksi kirjassa on muitakin esimerkkejä, joista on ymmärrettävissä, että ilmaus *tontut* tarkoittaa todellisuudessa vain miestapaisia tonttuja. Sen sijaan kirjassa ei ollut yhtään ilmausta, jossa tontuilla olisikin tarkoitettu tonttu-eukkoja, vaikka heidänkin olemassaolonsa kirjailija tuo esiin aiemmassa esimerkissä. Tällä perusteella ajattelen, että kirjailija näkee tontut lähinnä miestapaisesta näkökulmasta. Lisäksi koska miestapaisia tonttuja tuodaan niin paljon enemmän esiin kuin naistapaisia tonttuja, hypoteesini on, että myös lapset lähtevät kuvailemaan tonttuja miestapaisiksi määriteltyjen tonttujen kautta. Siksi olen sijoittanut ne tässä miestapaiseen kategoriaan.

Kirjassa ***12 lahjaa joulupukille*** miestapaisia lasten kuvaamia hahmoja olivat Ville-tonttu ja Joulupukki. Ville-tonttua kirjailija ei suoranaisesti ollut sukupuolittanut, sillä hän kuvaa Villeä etunimellä ja sukupuolineutraaleilla termeillä, kuten *tonttulapsi*. Ville on kuitenkin nimenä vahvasti sukupuolittava, ja siksi koin luontevaksi sijoittaa hahmon tarkasteluun miestapaisen kategorian alle. Digi- ja väestötietoviraston (2020) mukaan Suomen historiassa on ollut tiettävästi suunnilleen 37 344 Ville-nimistä miespuolista henkilöä, kun taas naisia koko Suomen historiassa alle 20. Näin ollen voidaan ajatella, että nimensä vuoksi Ville-tonttu sukupuolittuu myös lasten mielissä. Joulupukin puolestaan kirjailija on selvästi itse sukupuolittanut kuulijoille valmiiksi. Seuraava sitaatti kirjasta havainnollistaa tätä. Olen lihavoinut kohdan, josta Joulupukin sukupuolen voi päätellä.

*”Mutta Joulupukkia huvitti kovasti kuinka hän, ikivanha **ukki**, pystyi niin ketterästi kapuamaan takan päälle.” (Kunnas, 1987.)*

Kirjasta ***Joulupukki ja noitarumpu*** olin etukäteen nostanut kirjasta kolme miestapaista hahmoa lasten kuvattavaksi. Nämä hahmot olivat Joulupukki, Vekara-niminen shamaani sekä Ville-tonttu. Tässä kirjassa kirjailija ei omalla ilmaisullaan ollut sukupuolittanut Joulupukkia samalla tavalla, kuin kahdessa aiemmassa kirjassa, sillä Joulupukin kuvaamiseen kirjailija ei käytä sukupuolittavia sanoja. Minusta tuntuu kuitenkin luontevalta sijoittaa Joulupukin hahmo tämänkin kirjan kontekstissa miestapaiseen kategoriaan, koska käytännössä sama hahmo on muissa kirjoissa sukupuolitettu niin selvästi. Vekara-nimisen shamaanin kirjailija taas sukupuolittaa selvästi. Tarinan alussa Korvatunturille saapuu eriskummallinen lahjatoivekirje Vekara-nimiseltä henkilöltä. Muuta tarinassa ei tässä vaiheessa kyseisestä hahmosta tiedetä. Vekara nimenä on hyvin sukupuolineutraali, ja sen voi yleisesti ymmärtää tarkoittavan lasta. Huolimatta siitä, että muilla hahmoilla ei aluksi oli Vekarasta tiedossa muuta kuin sukupuolineutraali nimi, kirjailijan toimesta he olettavat tämän pojaksi. Seuraavat esimerkit havainnollistavat, mitä tarkoitan. Olen lihavoinut sukupuolittavan kohdan.

> *”- Fiina, hyvä kun tulit, pukki ja lapset ilahtuivat. – Meillä on tässä kuva-arvoitus.*
> *Fiina tutki kirjettä läheltä ja kaukaa, mutta hänkään ei osannut sanoa, mitä kuva esitti.*
> *- Uutta kirjepaperia **poika** ainakin tarvitsisi, Fiina mietti. – Tämä kirjepaperi näyttää nimittäin todella vanhalta.” (Kunnas, 1995.)*

> *”Kirjapainon mestaritonttu Fenno Faktorin vastaus tuli kuin tykin suusta.*
> *- Pyhä Yrjänä ja lohikäärme. **Poika** tahtoo kuvakirjan.*
> *Kutomon mestaritonttu Tara Tappura sattui myös parahiksi paikalle. Kirjettä näytettiin hänellekin.*
> *- Pyhä Yrjänä! Vielä mitä! Siinähän on pehmoisen villapaidan kuva, paksu kaulus ja revontulikuvio, Tara sanoi. – Minä kudon sen **pojalle** tuossa tuokiossa.” (Kunnas, 1995.)*

Vahva sukupuolittaminen jatkuu myös, kun Vekaran henkilöllisyys on paljastunut:

> *” - Häh? Mitä ihmettä? Tämähän on minun kirjeeni.*
> *- Shamaani taisi kopauttaa päänsä pahasti, Ville kuiskasi Joulupukille. – Hän luulee Vekaran kirjettä omakseen.*
> *- Ei se ole sinun vaan pikku Vekaran kirje, Joulupukki sanoi.*
> *- Niin niin, siis minun kirjeeni, intti **äijä**.*

- Minä olen pikku Vekara, tai olin. Nyt olen jo iso Vekara, hän selitti." (Kunnas, 1995.)

Toisin kuin kirjassa *12 lahjaa Joulupukille*, tässä kirjassa kirjailija on itse selvästi sukupuolittanut Ville-nimisen hahmon. Kirjan alussa esitellään kaikki tarinan kannalta keskeiset hahmot, ja tästä käy ilmi, että Villen koko nimi on Ville Henrikinpoika. Tämä sukupuolitus poika-liitteellä varmistaa sen, että Ville kuuluu miestapaiseen kategoriaan. Tarkasteltaessa kirjojen *12 lahjaa Joulupukille* ja *Joulupukki ja noitarumpu* kuvia, voidaan päätellä, että kyseessä myös on sama Ville-niminen hahmo, joka seikkailee kahdessa eri tarinassa. Näin myös edellisen kirjan Ville-hahmon miestapaisuus vahvistuu myös kirjailijan toimesta.

Etukäteen poimimieni hahmojen lisäksi lapset intoutuivat kuvailemaan myös kirjuritonttu Agricolaa, karamellimestaritonttu Sakari Sokeria, kirjapainon mestaritonttu Fenno Faktoria sekä mestaritonttu Juho Vaneeria. Olen sijoittanut ne miestapaiseen kategoriaan, sillä kaikkien hahmojen ulkonäkö partoineen on hyvin miestapainen. Lisäksi kirjuritonttu Agricolan nimi viittaa selvästi Mikael Agricolaan, jota pidetään suomen kirjakielen ja suomenkielisen kirjallisuuden isänä, ja tämä vahvistaa miestapaisen kategorian valintaa. Sakari taas on nimenä vahvasti miestapainen: Suomen historiassa on ollut 82 797 Sakari-nimistä miespuolista henkilöä, kun taas naisia alle 20 (Digi- ja väestötietovirasto 2020). Fenno Faktori puolestaan kirjailija on sukupuolittanut selvästi itsekin, sillä kirjan alussa käy ilmi, että hahmon oikea nimi on Laurentius Benno Finninpoika Fontti. Sama pätee Juho Vaneeriin, sillä hänet esitellään Johan Benjaminpoikana. Poika-liite sijoittaa nämä hahmot miestapaiseen kategoriaan. Lasten puheessa sivuttiin myös kirjassa esiintyvää hämähäkkiä, jonka nimeksi kerrotaan kirjan alussa Hämähäkki-Heikki. Miestapaisen nimen vuoksi olen sijoittanut senkin tähän kategoriaan.

Kirjasta ***Onnin paras joululahja*** olin etukäteen nostanut kuvailtavaksi miestapaiseen kategoriaan Onnin sekä Onnin isän. Molemmat hahmot on kirjailijan toimesta sukupuolitettu selvästi, joten niiden sijoittaminen tähän kategoriaan on luontevaa.

*"- Hyvä Onni! isä elämöi. – Hyvin sanottu! Kuulitteko, se on meidän **poika** tuolla lavalla tuo oikeanpuoleinen." (Kunnas, 2003.)*

Isä taas on sanana jo sukupuolittava, joten jo se ohjaa isän hahmon miestapaiseen kategoriaan. Kirjassa häntä kutsutaan usein myös *herra Röhnöksi*, joten miestapainen sukupuolikategoria on selvä. Etukäteen esiin nostamieni hahmojen lisäksi lapset intoutuivat kuvailemaan myös kirjassa esiintyvää herra Hakkaraista, Onnin vaaria, Joulupukkia ja hämähäkkiä. Kirjailijan käyttämä termi *herra* sijoittaa herra Hakkaraisen selvästi miestapaiseen kategoriaan. Myös vaari on terminä sukupuolittava, ja tarkoittaa tyypillisesti miespuolista isovanhempaa. Joulupukin sijoitan miestapaiseen kategoriaan, koska aiemmissa teoksissa käytännössä sama hahmo on sukupuolitettu selvästi. Tätäkin hahmoa tuntuu siis luontevalta tarkastella samassa kategoriassa. Hämähäkin sijoittaminen ei puolestaan kirjan perusteella olisi onnistunut, sillä hämähäkkiä ei mainita tekstissä kertaakaan. Hämähäkki esiintyy kirjassa lähes joka aukeamalla, ja sen merkitys tuntuu olevan se, että lapset saavat etsiä sitä kirjan sivuilta. Tutkimuksen lapset innostuivat valtavasti etsimään hämähäkkiä ja puhumaan siitä, joten tuntui tärkeältä nostaa se mukaan. Olen sijoittanut sen miestapaiseen kategoriaan, sillä lapset sukupuolittivat sen itse alkaen kutsua sitä hämähäkki-Heikiksi. Toisesta tutkimuksessa mukana olleesta kirjasta huomasin, että kirjailija on nimennyt sen itse niin. Todennäköisesti lapset ovat siis kuulleet myös muita Kunnaksen kirjoja, ja siksi tiesivät, mikä sen nimi on.

Tässä alaluvussa olen tuonut ilmi jokaisen miestapaisen hahmon, jota tutkimusaineistossa kuvataan. Hahmoja on paljon, eivätkä kaikki nouse tutkimustulosten esittämisessä esiin. Tutkimustuloksiin perehtyessä lukijan on mahdollista palata tähän alalukuun palauttaakseen mieleen, miksi tietyn hahmon kuvausta käsitellään miestapaisesta näkökulmasta.

4.2 Naistapaiset hahmot kirjoissa

Tässä alaluvussa perustelen, miksi olen sijoittanut hahmoja naistapaiseen kategoriaan. Kuten edellisessäkin alaluvussa, käyn tässäkin hahmot selvyyden vuoksi läpi kirja kerrallaan.

Sekä kirjasta ***Joulupukki*** että ***12 lahjaa Joulupukille*** naistapaisena hahmona lasten kuvattavana oli ainoastaan Joulumuori. Muori on jo sanana hyvin sukupuolittava, ja se viittaa vanhaan naiseen tai mummoon. Tällä perusteella kummankin kirjan muori-hahmoa on tarkoituksenmukaista tarkastella naistapaisen hahmon kategorian alla.

Myös kirjassa ***Joulupukki ja noitarumpu*** esiintyy muori, jota pyysin lapsia kuvailemaan. Myös tämä muori sijoittuu naistapaiseen kategoriaan samasta syystä kuin aiempienkin kirjojen muorit: muori on sanana sukupuolittava. Tämän kirjan muori poikkeaa aiemmista siinä, että hänelle on kirjassa annettu myös etunimi: häntä kutsutaan kirjassa sekä muoriksi että Fiinaksi. Kirjan alussa käy ilmi, että Fiinan koko nimi on Karoliina Pauliina Josefiina Kallentytär Wiikari. Tytär-liite nimessä sinetöi sijoituksen naistapaiseen kategoriaan. Fiina-muorin lisäksi olin kirjasta etukäteen poiminut kuvailtavaksi Noora-nimisen tonttulapsen. Lisäksi lasten tuottamassa puheessa nousi esiin myös kutomon mestaritonttu Tara Tappura, tietokonetonttu Bertta Bitti. Myös heidän kirjan alussa ilmenevissä koko nimissään on tytär-liite, joten heidät tulee sijoittaa naistapaiseen kategoriaan: Nooran nimi on Noora Maurizintytär, Taran Tara Eleanora Majantytär Julen ja Bertan Bertha Annantytär Trana.

Kirjasta ***Onnin paras joululahja*** olin etukäteen naistapaiseksi kuvailtavaksi hahmoksi valinnut ainoastaan Onnin äidin. Sukupuolittava sana *äiti* sijoittaa hahmon tähän kategoriaan. Lisäksi lapset intoutuivat kuvailemaan Onnin mummua, jota en etukäteen ollut nostanut kuvailun keskiöön. Mummu sijoittuu tähän kategoriaan samasta syystä kuin äiti, sillä mummu tarkoittaa perinteisesti naispuolista isovanhempaa.

Tässä alaluvussa olen esitellyt jokaisen aineistossa esiin nousevan naistapaisen hahmon. Huomionarvoista on, että naistapaisia hahmoja esiintyy kirjoissa huomattavasti vähemmän, kuin miestapaisia: siinä missä kuvasin miestapaisia hahmoja melkein viisi sivua, naistapaisten kuvaamiseen kului vain vähän yli sivu. Tämä huomio ilmentää teorian mukaan sitä, että lähtökohtaisesti tutkimuksessa mukana olevat kirjat eivät ole kovin tasa-arvoisia, sillä miestapaiset hahmot dominoivat kirjoissa naistapaisten hahmojen puuttuessa (Tsao, 2008, 109). Itse tuloksista selviää, millaisia kokemuksia lapsilla itsellään on kirjojen valmiiksi sukupuolitetuista hahmoista.

4.3 Miestapaiset hahmot lasten kokemuksissa

Seuraavissa alaluvuissa esittelen, miten lapset kuvaavat miehiksi sukupuolitettuja tutkimuksessa mukana olleiden kirjojen hahmoja. Olen kiinnostunut siitä, tukeeko lasten kuvaus teoriaa binäärisen sukupuolikäsityksen vallitsevuudesta ja miestapaisten hahmojen tyypillisistä piirteistä, vai poikkeaako se siitä. Lapset kuvasivat miestapaisia hahmoja kolmesta eri näkökulmasta: hahmojen luonteen, toiminnan ja ulkonäön kautta.

4.3.1 Hahmojen luonnetta kuvaavat kokemukset

Aineistosta nousi esiin useita eri luonteenpiirteitä, joita lapset liittivät kirjojen miestapaisiin hahmoihin. Huomionairvoista oli se, että monet lasten esiin nostamat luonteenpiirteet olivat pehmeitä, eivätkä tukeneet teoriaa miestapaisten hahmojen luonteesta. *Kiltteys* oli yksi miestapaisiin hahmoihin liitetty luonteenpiirre. Seuraavassa esimerkissä kiltteyttä perustellaan ystävällisen teon kautta:

> *" "Se (Joulupukki) on kiltti." -Lassi*
> *"Se on kiltti. Onks se muiden mielestä kiltti?" -Tutkija*
> *"On." -Arianne*
> *"On aika kiltti." -Maria*
> *"Miten teiän mielestä näkyy et se on kiltti?" -Tutkija*
> *"Koska se tuo lahjoja kilteille lapsille." -Arianne "*
> (Luettu kirja *Joulupukki*)

Kivuus nousi myös esiin lasten kuvauksesta:

> *" "Voisitteks te vähän kuvailla että mimmonen tossa kirjassa tein mielestä oli toi Ville-tonttu?" -Tutkija*
> *"No sellanen ihan kiva." -Elmeri*

”Nii.” -Iiris
”Sama.” -Aada
”Mitä kivaa se teiän mielestä teki?” -Tutkija
”No ku se anto sil Joulupukil niin paljo niit lahjoja ja sillee.” -Elmeri ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

” *”Mimmonen tein mielestä tos kirjassa toi Joulupukki oli?”*
”Semmonen kiva.” -Aada
”Ihan kiva.” -Elmeri
”Mikä tekee Joulupukista kivan? -Tutkija
”Koska se tuo joululahjoja jouluna.” -Elmeri ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

Näissä sitaateissa kivuus on selvästi liitetty anteliaisuuteen ja haluun ilahduttaa toista. Lapsi kokee, että hahmojen on oltava kivoja, koska ne haluavat toimia näin. Miestapaisten hahmojen kiva luonne nousi esiin myös muissa yhteyksissä:

” *”Toi* (Sakari-Sokeri) *on ihan kiva.” -Levi ”*
(Luettu kirja *Joulupukki ja noitarumpu*)

Tässä esimerkissä lapsi ei sen tarkemmin erittele, miten hahmon kivuus hänelle näyttäytyy. Kiva on kuitenkin ehdottomasti positiivinen luonteenpiirre, ja se sisältää ajatuksen siitä, että kivan ihmisen kanssa on mukava olla. Kivuus koostuu monista naistapaisuuteen liitetyistä piirteistä. Myös *hyvyys* nousi luonteenpiirteenä esiin aineistosta:

” *”Mimmones tää Vekara oli teiän mielestä?” -Tutkija*
”Hyvä.” -Puu
”Hyvä.” Eemeli
”Hyvä, koska toi ei varmaan uskaltanu kertoo et se haluais olla tonttu.” Levi ”
(Luettu kirja *Joulupukki ja noitarumpu*)

Levi-nimisen lapsen toteamus viittaa siihen, että hän on Vekara-hahmossa nähnyt hyvyyden, vaikka se ei ole ilmeistä. Vekara käyttäytyy kirjassa ensin huonosti muita hahmoja kohtaan, mutta Levi näkee hänet silti hyvänä, koska näkee syyn hahmon huonolle käytökselle. *Kiltteys*, *kivuus* ja *hyvyys* ovat sellaisia

luonteenpiirteitä, jotka teorian mukaan ovat luontaisempia naistapaisille hahmoille. Silti Mauri Kunnaksen jouluaiheisissa kirjoissa lapset näkevät näitä piirteitä miestapaisissa hahmoissa.

Lasten kuvauksesta nousi esiin kuitenkin myös luonteenpiirteitä, jotka tukevat teoriaa miestapaisten hahmojen olemuksesta. Aineistosta nousi luonteenpiirteenä esiin *ilkeys* ja siihen liittyvä *tuhmuus*, jotka naistapaisuuteen liitetyn kiltteyden vastakohtana ilmentävät jotain miestapaisuudesta:

> ” *”Vaikuttiks se Vekara tein mielestä aluks kivalta?” -Tutkija*
> *”Ilkeeltä.” -Levi*
> *”Ilkeeltä.” -Eemeli*
> *”Ilkeeltä.” -Puu*
> *”Se koitti olla joku tuhma tai joku.” -Levi*
> *”Nii. Mikäs se sen syy oli olla tuhma?” -Tutkija*
> *”Noku se halus olla se tonttu ja sit se ei saanu olla.” -Levi*
> *”Nii.” -Tutkija*
> *”Ja se oli toivonu sitä jo pienestä asti mut nyt se oli vähä vanha ni se sano että ei se varmaan enää voi tulla joukkoon mut sit se Joulupukki sano että tontutki on aika vanhoja et säki voit tulla joukkoon jos sä haluat.” -Levi* ”
> (Luettu kirja *Joulupukki ja noitarumpu*)

> ” *”Niin ne (Onni, Onnin isä, Onnin vaari) ei ainakaan ollu kilttejä.” -Lilli*
> *”No niin. No kyllä. Juuri näin.” -Tutkija*
> *”Se Joulupukki ois voinu mennä sinne tuleen.” -Lilli*
> *”Totta. Siinä ois voinu käydä vaikka huonosti.” -Tutkija* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Ensimmäisessä esimerkissä Levi-niminen lapsi havainnollistaa Vekara-hahmon ilkeyttä tämän tuhmien tekojen kautta. Huomio ilkeydestä kuitenkin tavallaan menettää merkityksensä, sillä kuten aiemmin esitin, sama hahmo näyttäytyi lapsille lopulta kuitenkin hyvänä. Näin ollen ilkeys ei ole lasten kokemuksissa pysyvää, ja naistapainen vastakohtainen luonteenpiirre on kuitenkin lopulta hallitseva. Toisessa esimerkissä Lilli-niminen lapsi näkee hahmojen toiminnan kiltteyden vastakohtana, eli tuhmuutena. Hänen tarkoittamassaan kohdassa hahmot ovat heittäneet Joulupukin pihalle kodistaan, ja Lillin huomio kiinnittyi kuvassa olleisiin ulkotuliin. Lilli teki huomion, että äkkilähdön saatuaan Joulupukki

olisi voinut mennä tulta päin. Tämä konkretisoi hänelle sen, että hahmojen toiminta on tuhmaa.

Aineistosta nousi esiin myös sellaisia luonteenpiirteitä, joita ei tutkimuksen teorian mukaan voi nivoa kumpaankaan sukupuolitapaisuuskategoriaan. Tällainen piirre oli esimerkiksi *kiittämättömyys*:

> ” *”Kyl mä noihin… Noihin mitä toi isä on antanu ni kyl mä niihin tyytyisin ainakin.” -Minni*
> *”Ai tyytyisit? Mutta katotaas minkä takia se Onni… Se selviää tos lopus et miks se oikeesti murjottaa.” -Tutkija* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Sitaatista käy ilmi, että Minni ihmettelee Onni-hahmon kiittämätöntä käytöstä. Onni saa isältään paljon erilaisia lahjoja, mutta murjottaa vain siitä huolimatta. Murjottamiseen kytkeytyy myös luonteenpiirre *kiukkuisuus*, joka niin ikään esiintyi aineistossa.

> ” *”Ketä toi on toi Onni? Onks se se kiukkulapsi?” -Minni*
> *”Tää on se kiukkunen, tää on se niitten lapsi.” -Tutkija*
> *”Mutta nyt se on vaa hymyilee.” -Tatti*
> *”Nyt se hymyilee.” -Tutkija*
> *”Koska se sai tommosii lautoja.” -Tatti*
> *”Nää tais olla sille sit kumminki kaikkein mieluisimpia lahjoja.” -Tutkija* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

> ” *”Mä voisin vielä semmosen kysyä, mimmonen toi Onni oli teiän mielestä?” -Tutkija*
> *”Murjottaja.” -Minni*
> *”Murjottaja.” -Tatti*
> *”Minkä takia se murjotti teiän mielestä?” -Tutkija*
> *”No sen takii ko se… koska sillä oli vaa… Ko sillä oli vaikka kuinka paljon lelui, eikä sillä ollu hyviä leluja.” -Tatti*
> *”Siellä ei ollu mi- ku sillä ei ollu mitään leikkipaikkaa siä.” -Minni*
> *”Se oli täynnä tavaroit sen huone.” -Ada*
> *”Ja murjotti vaa. Yhyhy.” -Tatti*
> *”Ni tämmöst se ois kaivannu aikasemminkin.” -Tutkija*
> *”Ja murjotti vaa.” -Tatti*
> *”Niin tolta Joulupukilta.” -Lilli*
> *”Sit se murjotti.” -Tatti* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Näistä sitaateista käy ilmi, että lapset näkevät Onni-hahmon kiukuttelevana murjottajana. Lapset näkevät kuitenkin myös syyn kiukun ja murjotuksen takana, ja kokevat, että se ei aina ole pysyvä olotila. *Hauskuus* luonteenpiirteenä ilmeni myös aineistossa.

> ” *”Sit se (Ville) oli hauska ku se vaan jätti kaikki muruset.” -Aada*
> *”Nii piti tehdä toiselle lahjaks pipareita ja söi ite kaikki.” -Tutkija* ”
> (Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

> ” *”Ja seki oli hauska ku se Ville pysäytti sen kellon.” -Elmeri*
> *”Nii seki oli juu.” -Tutkija*
> *”Nii oli.” -Aada* ”
> (Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

> ” *”Se on hauska kohta ku se Joulupukki syö sitä puuroa mihin on laitettu pippuria.” -Elmeri* ”
> (Kommentti kirjasta *Joulupukki ja noitarumpu*)

> ” *”Tää on hauska ku toi (Joulupukki) kopauttaa päänsä tohon kattoparruun.” -Elmeri* ”
> (Kommentti kirjasta *Joulupukki ja noitarumpu*)

Näiden esimerkkien kautta havainnollistuu se, miten hauskuus näyttäytyy lapsille hauskojen tekojen ja tapahtumien kautta. He näkevät hahmot siis hauskoina, koska nämä toiminnallaan hauskuuttavat heitä. Lisäksi aineistosta nousi luonteenpiirteenä esiin *huolellisuus*.

> ” *”Ja sitten oli toi tarkka tonttu (Agricola) tai toi ni se koitti lukea sitä kirjettä mut ei se onnistunu.” -Levi* ”
> (Luettu kirja *Joulupukki ja noitarumpu*)

Tästä sitaatista on huomattavissa, että lapsi näkee hahmon tarkkana ja huolellisena, mutta lapsen näkemyksen mukaan tämä ei huolellisuudestaan huolimatta onnistu suorittamassaan tehtävässä.

Kiittämättömyys, *kiukkuisuus, hauskuus* ja *huolellisuus* ovat kaikki luonteenpiirteitä, jotka olisin tuntumalla liittänyt miestapaisiin hahmoihin. Teoria

ei kuitenkaan tukenut tuntumaani, joten tässä tutkimuksessa ne ovat sukupuolineutraaleja luonteenpiirteitä. Huomioitavaa siis on se, että lapset liittivät kirjojen miestapaisiin hahmoihin teorian mukaan niin miestapaisia, naistapaisia kuin sukupuolineutraalejakin luonteenpiirteitä. Kaikkein vähiten aineistosta oli kuitenkin löydettävissä luonteenpiirteitä, jotka teorian mukaan liittyvät miestapaisiin hahmoihin. Niin sanottuja kovia miestapaisiin hahmoihin liitettyjä luonteenpiirteitä lapset eivät tuottaneet ollenkaan.

4.3.2 Hahmojen toimintaa kuvaavat kokemukset

Lapsille näytti olevan luontevina kuvailla hahmoja niiden toiminnan kautta, sillä hahmojen toimintaa kuvaavaa puhetta he tuottivat kaikkein eniten. Iso osa heidän kuvaamastaan toiminnasta liittyi hahmojen luonteenpiirteisiin, ja näitä toimintoja olen kuvannut jo edellisessä kappaleessa. Tässä alaluvussa keskityn kuvaamaan sellaista toimintaa, jota lapset eivät suoraan kytkeneet luonteenpiirteisiin. Osa esittämistäni sitaateista on tästä huolimatta samoja, mutta tässä kappaleessa niiden merkitys on eri. Lapset näkivät miestapaisten hahmojen toiminnassa piirteitä niin teoreettisesti määritellystä miestapaisesta kuin naistapaisestakin toiminnasta.

Fyysisinä miestapaisuuteen liittyvinä aktiviteetteina lapset nostivat esiin *lumen kolaamisen* ja *lumipallojen heittelyn*:

> ” *”Se (Ville) otti sen lumen pois siitä.” -Aada*
> *”Joo.” -Tutkija*
> *”Mut se ei pystyny ku sitä vaan sato ja sato ja sato.” -Elmeri* ”
> (Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

> ” *”Tuolla on herra Hakkarainen.” -Lilli*
> *”No niin on. Mitä se siellä katolla mahtaa oikein tehdä?” -Tutkija*
> *”Ehkä koska se haluaa tippuu tuolt katolta.” -Tatti*
> *”Nii.” -Tutkija*
> *”Ei, ku se heittelee lumipalloja.” -Ada*

”Aijjaa.” -Tutkija
”Ai lamppuja päin?” -Tatti
”Ihmisiä päin ku ne on kaduilla.” -Ada ”
(Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Huomionarvoista on, että nämä ovat ainoat fyysiset aktiviteetit, jotka lapset nostivat kirjoista esiin, eikä niissäkään fyysisyys toteudu perinteisimmällä tavalla. Määrä on vähäinen siihen nähden, että teorian mukaan fyysisyys on keskeinen miestapaisten hahmojen toimintaa määrittävä tekijä. Lisäksi ensimmäisestä sitaatista huomataan, että Elmeri-niminen lapsi näkee hahmon epäonnistuvan fyysisyyttä vaativassa lumenkolausaktiviteetissa. Toisen sitaatin aktiviteetti puolestaan ei oikeasti kirjassa edes toteudu, vaan Ada keksii lumipallojen heittelyn päästään. Kirjoista lapsille ei siis välity kokemus fyysisesti aktiivisista ja taitavista miestapaisista hahmoista.

Teorian mukaan miestapaisuuteen liittyy kiinteästi myös kyky ratkaista ongelmia ja käyttää aivoja tehokkaasti ongelmanratkaisussa. Lapset kuvasivat paljon sellaista kirjojen miestapaisten hahmojen toimintaa, joka tähtäsi aktiiviseen ongelmanratkaisuun. Seuraavat sitaatit havainnollistavat tätä:

” ”Mun mielestä se oli kiva ko se (Ville) väritti sitä. Sit se väri valu.” -Aada
”Niin ku se teki sitä korttia?” -Tutkija
”Nii.” -Elmeri
”Nii.” -Aada ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

” ”Ja seki oli hauska ku se Ville pysäytti sen kellon.” -Elmeri
”Nii seki oli juu.” -Tutkija
”Nii oli.” -Aada ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

” ”Sit se oli hauska ku se (Ville) vaan jätti kaikki muruset.” -Aada
”Nii piti tehdä toiselle lahjaks pipareita ja söi ite kaikki.” -Tutkija ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

” ”Tää on… Tää on kiva ku toi (Vekara-shamaani) ottaa tollasii.” -Elmeri
”Ni mitä se laittaa sinne? Muistatko?” -Tutkija
”Revontulet.” -Elmeri
”Mm.” -Tutkija

”Mut sit tuolla… Ne luulee siä että toi taikoo. Se ei osaa tota pahuksen kuuta sammuttaa.” -Elmeri ”

(Kommentti kirjasta *Joulupukki ja noitarumpu*)

” *”Köydenpää ois pitänyt sitoo jonnekin.” -Elmeri*

”No joo.” -Tutkija

”Aina minä unohdan jotain!” -Elmeri ”

(Kommentti kirjasta *Joulupukki ja noitarumpu*)

Kolme ensimmäistä sitaattia koskevat tonttulapsi Villen toimintaa kirjassa *12 lahjaa Joulupukille*. Hahmolla on missio keksiä Joulupukille ilahduttavia lahjoja joulun alla. Ensimmäisessä sitaatissa Aada kuvaa tilannetta, jossa Ville-hahmo tahtoo tehdä Joulupukille ison ja värikkään kortin. Hän käyttää kuitenkin liikaa vesivärejä, ja kortti on läpimärkä. Toisessa sitaatissa Elmeri puhuu tilanteesta, jossa Joulupukki kokee ajan kuluvan liian nopeasti. Ville-hahmo tahtoo ilahduttaa Joulupukkia pysäyttämällä ajan, ja pysäyttää kaappikellon viisarit. Lopputuloksena kaikki nukkuvat pommiin ja seuraa entistä enemmän kiirettä. Kolmannessa sitaatissa taas Aada tarkoittaa sitä, miten Ville teki Joulupukille lahjaksi pipareita, mutta söikin itse kaikki. Kaikkia sitaatteja yhdistää siis Villen ongelma keksiä Joulupukille mukavia lahjoja. Sitaateissa kuvataan Villeen keinoja ratkaista tämä ongelma erilaisten lahjojen muodossa. Kaikista on kuitenkin nähtävissä se, miten ongelmanratkaisu ei ole tehokasta, vaan jokaisen teon kohdalla jokin ei mene suunnitellusti. Lasten kokemus Villestä ongelmanratkaisijana ei siis tue teoriaa ongelmanratkaisukykyisistä mieshahmoista, jotka osaavat käyttää aivojaan tehokkaasti: Villen ongelmanratkaisussa kun aina jokin menee pieleen. Samaa huomiota vahvistavat myös kaksi jälkimmäistä sitaattia. Ensimmäisessä Elmeri puhuu kirjan kohdasta, jossa Vekara-shamaani pimentää taivaan nappaamalla sieltä pois revontulet. Kuuta hahmo ei kuitenkaan osaa sammuttaa, joten taivas jää valoisaksi. Toisessa sitaatissa niin ikään shamaani pyrkii sisään kattoluukusta köyden varassa. Hän kuitenkin unohtaa sitoa köyden pään kiinni, joten laskeutuminen hallitusti epäonnistuu. Tässäkin lapsille siis näyttäytyy mieshahmo, jonka ongelmanratkaisu ei ole tehokasta.

Lapset nostivat miestapaisten hahmojen toiminnasta esiin aktiivisia toimintoja, jotka ovat tarinan kannalta merkityksellisiä. Aktiiviset toiminnot liittyvät miestapaisuuteen, sillä tyypillisesti mieshahmot vievät toimintojensa kautta tarinaa eteenpäin.

" *"Hakkarainen vie ne kaikki lahjat." -Tatti*
"Ai niinku pitiks noi olla silel pikkupojalle?" -Minni
"Piti." -Tatti
"Piti. Mutta Hakkarainen jako ne vahingos kaikille muille." -Tutkija
"Eiks se yhtään sit jakanu sille ketä ne oli ostanukki?" -Minni
"Katotaas. Se sai… Sehän ehti muutaman paketin avata jo ennen ku se meni nukkumaan mutta nää loput sen piti avata vasta seuraavana päivänä. Et kyl se ne ainaki sit sai." -Tutkija "
(Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

" *"Se (Herra Hakkarainen) kävelee unissansa." -Minni*
"Mm." -Tutkija
"Se kävelee vaan unissansa eikä näe mitään." -Tatti
"Mitäs se Hakkarainen sit teki tässä kirjassa ku se käveli unissaan?" -Tutkija
"No sit se ajo autoo." -Minni
"Mm. Ja mitä se sillä autolla teki?" -Tutkija
"Jako ne joululahjat." -Ada "
(Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Näissä sitaateissa lapset puhuvat tarinan kannalta ratkaisevasta toiminnasta. Ensimmäinen sitaatti on puheesta kesken kirjan lukemista ja jälkimmäinen on tuotettu kirjan lukemisen päätyttyä. Herra Hakkarainen on vienyt isä Röhnön kuorma-auton, jonka lava on täynnä Onnille tarkoitettuja joululahjoja. Unissaan hän jakaa lahjat muiden hahmojen oville. Tämä toiminta on tarinan kannalta keskeistä ja eräänlainen juonen käännekohta, joten Herra Hakkarainen toiminnallaan on aktiivinen tarinan eteenpäin viejä.

Miestapaiset hahmot harjoittivat kirjassa myös sellaista toimintaa, joka teorian mukaan sijoittuu naistapaisuuteen. Aineistosta nousi esiin esimerkiksi leipominen:

" *"Ja voi olla myös piparinleipomistonttuja ja muita" -Arianne* "
(Luettu kirja *Joulupukki*)

Tässä esimerkissä Arianne-niminen lapsi näkee tonttujen – jotka kirjailija on vahvasti liittänyt miestapaisuuteen – voivan leipoa pipareita. Aineistosta esiin nousee myös sellaista toimintaa, joka nähdäkseni kiinnittyy lapsirakkauteen ja haluun toimia lasten kanssa. Lasten kanssa toimiminen liittyy teorian mukaan vahvasti naistapaisuuteen.

> ” *”Ja mulla olis vielä Joulupukista…” -Maria*
> *”Joo?” -Tutkija*
> *”Kun se tulee lasten kotiin.” -Maria*
> (Luettu kirja *Joulupukki*)

> ” *”Jos pitäis kysyä et mitä ne teki ne tontut ni mä vastaisin siihen et ne ainaski kurkkii niinku lapsia sieltä.” -Maria* ”
> (Luettu kirja *Joulupukki*)

> ” *”No mimmones se Onni isä sit oli? Oliks se vähän hassu kun se vaan halus ostaa sille kaikennäkösiä tavaroita vaik se Onni vaan murjotti?” -Tutkija*
> *”Joo.” -Ada*
> *”Hassu.” -Tatti*
> *”Minkähän takia se halus ostaa niitä?” -Tutkija*
> *”No että Onni…” -Lilli*
> *”Siks et se niinku alkais niinku…” -Minni*
> *”Iloseks.” -Ada*
> *”Olla ilostus.” -Minni*
> *”Nii. Niin se luuli et se tulis niistä iloseksi mutta ihan toisin kävi.” -Tutkija* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Kahdesta ensimmäisestä sitaatista huomaa sen, miten Maria-niminen lapsi nivoo puheessaan miestapaiset hahmot ja lapset yhteen. Tyypillisempää lastenkirjoissa on yhdistää naistapaiset hahmot ja lapset. Viimeisessä sitaatissa lapset sanallistavat sen, miten isä haluaa ilostuttaa surullista poikaansa, ja ostaa tälle siksi paljon tavaroita. Tämä liittyy niin ikään lapsirakkauteen. Miestapaiset hahmot harjoittivat lasten näkemyksen mukaan kirjoissa myös paljon passiivista toimintaa, joka myös on tyypillisempää naistapaisille hahmoille. Passiivinen toiminta ei vie tarinaa eteenpäin. Seuraavat sitaatit sisältävät kaikki passiivisen toiminnon:

” ”Nyt se (Joulupukki) mun mielestä kirjottaa jotain paperille. Lahjojen tekoo katseli.” – Arianne ”
(Luettu kirja *Joulupukki*)

” ”Sit ne (tontut) meni nukkuu.” -Arianne ”
(Luettu kirja *Joulupukki*)

” ”Se (Joulupukki) lukee kirjeitä.” -Puu
”Kyllä.” -Tutkija
”Se luki niitä kirjeitä.” -Levi ”
(Luettu kirja *Joulupukki ja noitarumpu*)

” ”Onko vielä muuta mitä Joulupukista haluutte sanoo?” -Tutkija
”No se Joulupukki oli kipee ja kävi kylvyssä.” -Levi
”Kyllä.” -Tutkija ”
(Luettu kirja *Joulupukki ja noitarumpu*)

Kirjoittaminen, toisten tekemisen katselu, nukkuminen, lukeminen, kipeänä olo ja kylpeminen täyttävät kaikki tekemisenä passiivisen aktiviteetin kriteerit. Näiden aktiviteettien lisäksi lapset nostivat esiin myös muita passiivisia toimintoja. Voi siis todeta, että miestapaiset hahmot toteuttivat näissä kirjoissa paljon sellaista passiivista, tarinan kannalta merkityksetöntä toimintaa, jonka parissa on tyypillisemmin kuvattu naistapaisia hahmoja.

Tuloksista on nähtävissä, että mieshahmojen toiminta kirjoissa näyttäytyy lapsille naistapaisesti painottuen. Lapset eivät kuvauksessaan tuottaneet kuvaa mieshahmoista tehokkaina ongelmanratkaisijoina ja päätöksentekijöinä, määrätietoisina ja itsevarmoina, fyysisinä toimijoina. Sen sijaan naistapaisuuteen liitetyt toiminnat ja passiiviset aktiviteetit nousivat esiin. Lapset kokivat mieshahmot kuitenkin myös tarinan kannalta keskeisinä, sitä eteenpäin vievinä hahmoina.

4.3.3 Hahmojen ulkonäköä kuvaavat kokemukset

Kolmantena näkökulmana lapset kuvasivat hahmoja näiden ulkonäön kautta. Tässä alaluvussa esittelen lasten huomioita hahmojen ulkoisista piirteistä. Osa huomioista liittyy puhtaasti ulkoisiin piirteisiin vailla kontekstia, ja lisäksi lapset tekivät päätelmiä hahmojen luonteesta näiden ulkonäön perusteella. Näitäkin tuloksia esittelen tämän otsikon alla, vaikka hahmojen luonteeseen liittyviä tuloksia esittelinkin jo aiemmin oman otsikon alla. Koen kuitenkin relevantimmaksi liittää sellaisen kuvauksen tämän otsikon alle, sillä ulkonäkö on siinä se tekijä, jonka perusteella päätellään jotain luonteesta.

> ” *”Hei toi on Hakkarainen.” -Tatti*
> *”Niin te voitte aina koittaa ettiä että missä se Hakkarainen on täällä sivuilla.” -Tutkija*
> *”Mä löysin sen heti.” -Tatti*
> *”Joo.” -Tutkija*
> *”Koska mä tiedän et sil on sininen takki.” -Tatti ”*
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

> ” *”Mimmones teiän mielestä se herra Hakkarainen on?” -Tutkija*
> *”No sellanen sinipaitanen.” -Minni*
> *”Sinipaitanen, joo.” -Tutkija*
> *”Se on sellanen valkonen otus.” -Minni ”*
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Näissä sitaateissa lapset puhuvat Herra Hakkaraisen ulkonäöstä liittämättä siihen sen tarkemmin kontekstia: he vain puhtaasti kertovat, miltä Herra Hakkarainen näyttää. Ensimmäinen sitaatti on poimittu lukutilanteen keskeltä ennen kuin Hakkaraisen hahmoa on vielä kertaakaan mainittu. Tatti tunnistaa tämän Hakkaraiseksi, koska on tullut hahmon kanssa tutuksi jo aiemmin muissa kirjoissa ja tietää, että Hakkaraisella on sininen takki. Toisen sitaatin tilanteessa lukutilanne on jo ohi, ja Minni kuvaa Hakkaraista sinipaitaiseksi, valkoiseksi otukseksi. Tässä sitaatissa huomionarvoista on otus-sanan käyttö. Hyvin sukupuolittavasta nimestä huolimatta Minni kuvaa hahmoa tämän ulkoisten piirteiden perusteella sukupuolineutraalilla termillä *otus*. Termin valinnasta voi tulkita, että hahmon ulkomuoto ei näyttäydy vahvasti miestapaisena.

Lapset tekivät myös päätelmiä hahmojen luonteesta näiden ulkonäön perusteella:

> ” *”Ja sit se (Joulupukki) näyttää kans sillee kivalta.” -Maria* ”
> (Luettu kirja *Joulupukki*)

> ” *”Toi (Vekara-shamaani) näyttää ilkeeltä.” -Iiris* ”
> (Kommentti kirjasta *Joulupukki ja noitarumpu*)

Näissä sitaateissa Maria ja Iiris tuottavat hahmoille luonteenpiirteet *kiva* ja *ilkeä* näiden ulkonäön perusteella. Tarkemmin he eivät kuitenkaan määrittele, mikä hahmojen ulkonäössä tuottaa heille tällaiset mielikuvat hahmojen luonteesta. Nämä luonteenpiirteet nousivat esiin jo aiemmin tutkimusten tulosten esittelyn yhteydessä: kivuus liittyi enemmän naistapaisuuteen ja ilkeys sen vastakohtana miestapaisuuteen.

Lapset kuvasivat miestapaisia hahmoja näiden ulkonäön kautta huomattavasti vähemmän kuin toiminnan ja luonteen sekä luonteeseen kytkeytyvän toiminnan kautta. Ulkoisen kuvauksen vähyys tukee teoriaa siitä, että miestapaiset hahmot ovat kirjoissa tekevät paljon erilaisia asioita. Heidän ulkonäkönsä on siis kirjoissa toissijainen asia, ja keskeisempää on se, miten he persoonallaan ja toiminnallaan vievät tarinoita eteenpäin.

4.4 Naistapaiset hahmot lasten kuvaamana

Seuraavissa alaluvuissa esittelen, miten lapset kuvaavat naistapaisia tutkimuksessa mukana olleiden kirjojen hahmoja. Olen kiinnostunut siitä, tukeeko lasten kuvaus teoriaa binäärisen sukupuolikäsityksen vallitsevuudesta ja naistapaisten hahmojen tyypillisistä piirteistä, vai poikkeaako se siitä. Lapset kuvasivat naistapaisia hahmoja samoista näkökulmista kuin aiemmassa kappaleessa esiteltyjä miestapaisia hahmoja: hahmojen luonteen, toiminnan ja ulkonäön kautta.

4.4.1 Hahmojen luonnetta kuvaavat kokemukset

Aineistosta oli löydettävissä huomattavasti vähemmän lasten tuottamia naistapaisten hahmojen luonnetta määrittäviä piirteitä kuin miestapaisten hahmojen. *Kiltteys* luonteenpiirteenä nousi esiin myös naistapaisten hahmojen kohdalla, ja se sopeutuu teoriaan kilteistä naistapaisista hahmoista.

> ” *”Mimmones toi Joulumuori oli tässä kirjassa?” -Tutkija*
> *”Emmä tiä.” -Lassi*
> *”Aika kiltti.” -Maria*
> *”Kiltti.” -Lassi*
> *”Sit se Joulumuori leipo pipareita.” -Arianne*
> *”Se on tosi kiltti et se leipoo lasten kans niitä.” -Maria* ”
> (Luettu kirja *Joulupukki*)

Tästä sitaatista huomataan, että Maria-nimiselle lapselle Joulumuorin kiltteys näyttäytyy kiltin teon kautta. Myös kiltteyden vastakohta *tuhmuus* nousi esiin naistapaistenkin hahmojen kohdalla, ja se liittyy jo aiemmin perustellusti miestapaisuuteen:

> ” *”Niin ne (Onnin äiti ja mummu) ei ainakaan ollu kilttejä.” -Lilli*
> *”No niin. No kyllä. Juuri näin.” -Tutkija*
> *”Se Joulupukki ois voinu mennä sinne tuleen.” -Lilli*
> *”Totta. Siinä ois voinu käydä vaikka huonosti.” -Tutkija* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Tämä sitaatti on sama kuin miestapaisten hahmojen luonnetta käsittelevässä tulososuudessa. Tulkitsen lapsen ajatuksesta, että ne-pronomini käsittää kaikki tilanteessa läsnäolleet hahmot: Onnin sekä tämän isän, äidin, vaarin ja mummun. Näin ollen tuhmuus-piirre liittyy myös naistapaisiin hahmoihin. *Hauskuus* piirteenä puolestaan on teorian mukaan sukupuolineutraali, ja se näyttäytyi lapsille myös naistapaisten hahmojen luonteessa:

> ” *”Ketä muita hahmoja tässä kirjassa mikä äsken luettiin oli muita ku Ville ja Joulupukki?” -Tutkija*

”Siin oli muori.” -Aada
”Niin se muori oli hauska.” -Elmeri ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

Myös naistapaisten hahmojen luonteessa lapset näkivät siis jotain teorian mukaan naistapaista, jotain miestapaista ja jotain sukupuolineutraalia.

4.4.2 Hahmojen toimintaa kuvaavat kokemukset

Naistapaistenhahmojen toiminnasta nousivat esiin esimerkiksi ruuanlaitto, leipominen ja ompelu:

” *”Sit se Joulumuori leipo pipareita.” -Arianne ”*
(Luettu kirja *Joulupukki*)

” *”Se (Joulumuori) leipo pipareita.” -Aada*
”Joo.” -Tutkija ”
(Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

” *”Se (Joulumuori) teki niitä… Se ompeli jotain.” -Maria*
”Joo. Niinhän se taisi.” -Tutkija
”Mitä se ompeli?” -Lassi
”Jotain asuja.” -Maria
”Niin nukkeasuja.” -Lassi
”Mm.” -Tutkija
”Ja teki puuroa.” -Arianne ”
(Luettu kirja *Joulupukki*)

Nämä toiminnat ovat sellaisia, että teoria liittää ne suoraan naistapaisten hahmojen toimintaan. Teorian mukaan naistapaisuuteen kirjoissa liittyy myös miestapaisten hahmojen auttaminen heidän toiminnoissaan ja pyrkimyksissään. Tällainen toiminta nousi esiin myös tässä aineistossa:

” *”Ja (Joulumuori) auttaa joululahjojen teossa.” -Arianne*
”Oliks se sielläkin auttamassa?” -Tutkija
”Oli.” -Arianne ”

Sitaatista käy ilmi, että Arianne on kiinnittänyt huomiota kuvaan, jossa muorin näköinen hahmo on mukana joululahjojen valmistuksessa lukuisten parrakkaiden miestapaisten tonttujen keskellä. Muori näyttäytyy Ariannelle kuitenkin nimenomaan miestonttujen apurina, jotka ovat pääasiallisesti vastuussa joululahjojen valmistuksesta. Naishahmo siis omalla toiminnallaan tukee mieshahmojen toimintaa.

Lapset kuvasivat naistapaisia hahmoja kuitenkin myös sellaisissa toiminnoissa, jotka teoria määrittää miestapaisuuteen liittyviksi toiminnoiksi:

> ” *”Ja tääl se (Joulumuori) korjaa sitä traktoria.” -Elmeri* ”
> (Luettu kirja *12 lahjaa Joulupukille*)

> ” *”Hei! Tääl on se yks kohta mis on se Bertta Bitin se tietokone.” -Elmeri* ”
> (Kommentti kirjasta *Joulupukki ja noitarumpu*)

Niin korjaustyöt, liikennöintivälineiden huolto kuin tietotekniikkakin ovat teorian mukaan miestapaisia toimintoja. Näissä sitaateissa Elmeri puhuu kuitenkin traktoria korjaavasta muorista ja tietokonetonttu Bertta Bitistä. Muori ja Bertta näyttäytyvät hänelle siis miestapaisen tekemisen kautta.

Siinä missä lapset näkivät mieshahmot sekä aktiivisissa, tarinaa eteenpäin vievissä että passiivisissa, tarinan etenemisen kannalta merkityksettömissä toiminnoissa, naishahmot näyttäytyivät heille ainoastaan passiivisissa toiminnoissa. Lasten naishahmojen toimintaan liittämistä kokemuksista välittyi se, että toiminnat eivät ole tarinan kannalta merkityksellisiä. Naishahmojen tekemissä asioissa oli kuitenkin lasten kokemusten mukaan piirteitä niin mies- kuin naistapaisuudestakin.

4.4.3 Hahmojen ulkonäköä kuvaavat kokemukset

Lapset tuottivat suhteessa paljon naishahmojen ulkonäköä kuvaavaa puhetta. Vertailuna mieshahmoja lapset kuvasivat yli nelinkertaisesti näiden toiminnan kautta verrattuna hahmojen ulkoiseen kuvailuun. Naishahmojen ulkoisia piirteitä kuvaavaa puhetta lapset taas tuottivat suunnilleen saman verran kuin hahmojen

toimintaan liittyvää puhetta. Seuraavat sitaatit osoittavat esimerkin siitä, miten naishahmot tulivat kuvailluksi ulkoisten seikkojen kautta:

> ” *”Sillä on kruunu päässä sillä mummulla.” -Minni* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

> ” *”Tolla (Onnin äidillä) on vähän niinku joulupukkilakki.” -Tatti* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

> ” *”Mikä toi kenel on silmälasit päässä on?” -Minni*
> *”Nää vai?” -Tutkija*
> *”Ni.” -Minni*
> *”Nää taitaa olla sen Onnin mummu ja pappa.” -Tutkija*
> *”Ai vai toisinpäin?” -Minni*
> *”Mites teiän mielestä, kummin päin ne on?” -Tutkija*
> *”Tää on mummu ja tää on pappa.” -Lilli*
> *”Just sillee.” -Minni*
> *”Mulla sama ku Lillillä.” -Ada*
> *”Sama.” -Tatti*
> *”Miks veikkaatte et tää on mummu?” -Tutkija*
> *”No siks ku se on niinku sen näkönen et se ois niinku mummu ku sil on sellanen mekko ja kaulakoru.” -Minni* ”
> (Luettu kirja *Onnin paras joululahja*)

Näissä sitaateissa näkyy, miten naishahmoja kuvataan näiden vaatetuksen kautta. Lasten kokemuksiin naishahmojen ulkonäöstä liittyy myös selvintä sukupuolittamista koko aineistossa. Kolmannessa sitaatissa nähdään, miten Minni-niminen lapsi kysyy kesken lukutilanteen kahdesta kuvituksessa huomaamastaan hahmosta, joita ei kirjassa ole vielä mainittu. Tutkijana vastaan heidän olevan Onnin mummu ja pappa, ja osoitan heitä huolimattomasti. Minnin mielestä sekoitan hahmot. Kaikilla tutkimustilanteessa olevilla lapsilla on selvä yhteneväinen näkemys siitä, kumpi hahmoista on mummu ja kumpi pappa. Minni sanallistaa näkemyksen kaikkien puolesta perustelemalla, että toisen hahmon on oltava mummu, koska tällä on mekko ja kaulakoru. Sitaatista voidaan tulkita, että lapsille on jo etukäteen muodostunut mielikuva siitä, että mekko ja kaulakoru liittyvät naistapaisuuteen. Näin heidän on helppo sukupuolittaa hahmo huolimatta

siitä, että heillä ei ole hahmosta tiedossa vielä mitään muuta, kuin tämän ulkonäkö.

Huomionarvoista on se, että mieshahmoja kuvaavaa puhetta on aineistossa yli viisinkertainen määrä naishahmoja kuvaavaan puheeseen verrattuna. Kuitenkin hahmojen ulkoisia seikkoja koskevaa puhetta lapset tuottivat mies- ja naishahmoista suunnilleen saman verran. Suhteessa lapset ovat siis kuvanneet naishahmoja ulkoisten piirteiden kautta huomattavasti enemmän kuin mieshahmoja. Tämä tukee teoreettista näkemystä siitä, että lastenkirjoissa miehet *tekevät* ja naiset *ovat*. Koska naiset enimmäkseen vain ovat, on lasten luontevaa kuvata heitä välittömästi silmällä havaittavien, ulkoisten piirteiden kautta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää lasten kokemuksia sukupuolitetuista hahmoista Mauri Kunnaksen jouluaiheisessa lastenkirjallisuudessa. Kiinnostus oli siinä, millä tavalla lapset tutkimustilanteessa kuvaavat kirjojen hahmoja, ja tukeeko tämä kuvaus teoriaa lastenkirjojen sukupuolittumisesta vai poikkeaako se siitä. Tämän viimeisen luvun aluksi teen yhteenvedon tutkimuksen keskeisimmistä tuloksista ja peilaan niitä tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, jonka jälkeen pohdin tuloksia suhteessa omiin tuloksiin liittyviin ennakko-odotuksiini. Tämän jälkeen osoitan tutkimuksen päteväksi ja luotettavaksi. Sivuan tutkimusprosessin onnistumista kokonaisuutena sekä esittelen tutkimukseen liittyviä rajoitteita. Lopuksi esittelen ideoita mahdollisista jatkotutkimusaiheista.

Selkeä tuloksista esiin nouseva tekijä on mieshahmojen moninkertainen esiintyvyys verrattuna naishahmoihin. Tsaon (2008, 109) väite siitä, että mieshahmot dominoivat niin tekstissä kuin kuvissakin, todentuu Mauri Kunnaksen jouluaiheisessa lastenkirjallisuudessa. Mieshahmojen suuri ja naishahmojen vähäinen esiintyvyys heijastuivat luonnollisesti suoraan lasten tuottamaan kuvaukseen, sillä mieshahmoista tuotettuja kokemuksia on aineistossa huomattavasti enemmän. Lasten kokemuksista välittyy siis se, että mieshahmot ovat tarinoiden kannalta keskeisiä, aktiivisia toimijoita, ja naishahmot eräänlaisia täytehahmoja.

Lapset kuvasivat hahmoja kolmesta eri näkökulmasta; näiden luonteen, toiminnan ja ulkonäön kautta. Huomionarvoista tuloksista oli se, että lapset kokivat mieshahmojen ilmentävän paljon piirteitä naistapaisuudesta. Kokemuksia oli myös tyypillisistä miestapaisista piirteistä sekä piirteistä, joille ei teoriasta löydy sukupuolitapaisuusvastinetta. Näin ollen Diekmanin & Murnenin (2004, 381) väite siitä, että mieshahmot ovat suhteellisen muuttumattomia eivätkä ilmennä mitään naistapaisuudesta, ei toteutunut Mauri Kunnaksen jouluaiheisten kirjojen kontekstissa. Naishahmojenkin kohdalla lapsilla oli kokemuksia sekä nais- että

miestapaisista piirteistä. Piirteitä, joille ei teoriasta löydy sukupuolitapaisuusvastinetta, lapset ilmensivät kokemuksissaan myös naishahmojen kohdalla. Yhteenvetona kuitenkin naistapaisuuteen liitetyt piirteet nousivat selvemmin esiin niin mies- kuin naishahmojenkin kohdalla miestapaisuuteen liitettyjen tekijöiden painuessa taka-alalle. Monia miestapaisuuteen liitettyjä piirteitä, kuten itsenäisyyttä, omien uskomusten puolustamista, määrätietoisuutta, itsevarmuutta, voimakkuutta, riskinottokykyä ja aggressiivisuutta (Diekman & Murnen, 2004, 382) ei lasten kokemuksista löytynyt ollenkaan. Sen sijaan monet naistapaisuuteen liitetyt piirteet, kuten kiltteys, ystävällisyys, sensitiivisyys toisten tunteille, hellätunteisuus, lapsirakkaus (Diekman & Murnen, 2004, 382) ja hölmöys (Tsao, 2008, 110) nousivat esiin lasten kokemuksista niin mies- kuin naishahmojenkin kohdalla. Voidaan siis todeta, että mieshahmojen edustus verrattuna naishahmoihin oli huomattavan suuri, mutta lapset kokivat hahmojen ilmentävän enimmäkseen perinteisiä naistapaisia piirteitä.

Yllätyin tutkimustuloksissa siitä, miten pieniltä tuntuvat seikat saivat lapset tuottamaan kokemuksia. Oma kokemukseni kirjoista oli se, että ne ovat hyvin sukupuolittavia: näin kirjoissa esimerkiksi naishahmot ainoastaan vahvasti naistapaisissa toiminnoissa mieshahmojen loistaessa niissä poissaololllaan. Lasten kokemukset eivät kuitenkaan täysin kohdanneet omien kokemusteni kanssa. He näkivät kyllä myös naishahmoja naistapaisten toimien parissa, mutta lisäksi lasten huomio kiinnittyi pieniin seikkoihin lähinnä kuvissa, jotka saivat heidät liittämään mieshahmoihin naistapaisia piirteitä ja päinvastoin. Tällaista en odottanut etukäteen. Kaiken kaikkiaan lasten kokemuksista oli nähtävissä odotuksiani laajempi kirjo hahmoja, jotka ilmentävät sukupuolitapaisuutta monin eri tavoin.

Lasten hahmoja kuvauksessa käyttämä kieli oli pääasiassa sukupuolineutraalia: lapset käyttävät paljon sukupuolineutraaleja ilmauksia, kuten *se*, *toi* ja *tää* puhuessaan hahmoista. Tämä johtuu nähdäkseni siitä, että suomen kieli on hyvin sukupuolineutraalia. Siinä ei ole monien muiden kielten tavoin esimerkiksi erillisiä hän-pronomineja erottamassa miehiä ja naisia toisistaan. Jos vastaava tutkimus olisi teetetty englantia äidinkielenään puhuville lapsille, *he* ja *she* -sanojen käyttö olisi välittömästi tehnyt näkyväksi lasten kokemuksen hahmon sukupuolesta. Suomen kielessä taas on yksinkertaisesta

tyypillisintä käyttää ihmisistä – tämän tutkimuksen kontekstissa hahmoista – puhumiseen sukupuolineutraaleja termejä, vaikka kokemus sukupuolesta olisikin olemassa: se ei vain tule selvästi kielessä esiin. Pääasiassa sukupuolineutraalin kielen käyttö aiheuttaa sen, että tutkimuksessa ei voida olla täysin varmoja siitä, että lapset kokevat hahmojen sukupuolen samalla tavalla kuin kirjailija. Kuitenkin aineistosta nousi esiin myös sellaista materiaalia, jossa lapset puhuivat hahmoista käyttäen sukupuolittavia sanoja ja sukupuolittaen. Suomen kielen ollessa hyvin sukupuolineutraalia jo muutamatkin tällaiset ilmaukset puoltavat sitä, että esiopetusikäiselle lapselle on jo muodostunut vahva binäärinen sukupuolikäsitys, ja hän kategorisoi ihmisiä ja hahmoja miehiin ja naisiin (Heikkilä-Halttunen, 2015, 187). Binäärisen sukupuolikäsityksen vallitsevuutta tutkimukseen osallistuneiden lasten mielessä puoltavat myös heidän salanimivalintansa. Tutkimuksen 13 mukana olleesta lapsesta 10 valitsi salanimen, joka istui hänen omaan sukupuoleensa. 3 valitsi salanimekseen sanan, joka ei ole kummankaan sukupuolen nimi: nämä olivat Levi, Puu ja Tatti. Valinnoista välittyy lasten selvä kokemus ja käsitys heidän omasta sukupuolestaan: heillä on ymmärrys siitä, millaisen nimen he voivat sukupuolensa puitteissa valita. Kun vielä kirjojen sukupuolittavasta kielestä käy selvästi ilmi kirjailijan hahmoille antama sukupuoli, ei ole epäselvää, etteivätkö lapsetkin binäärisen sukupuolikäsityksen omaavina kokisi hahmojen sukupuolta niin kuin heille selvästi sanotaan. Näin ollen tutkimustulokset ovat päteviä ja perusteltuja. Esiteltyjen tulosten voidaan katsoa olevan esityksiä siitä, millaisena lapset näkevät kirjojen mies- ja naishahmot, vaikka sukupuolikokemus ei kielellisesti olekaan läsnä koko ajan.

Tutkimusprosessiin liittyi muutamia seikkoja, jotka ovat saattaneet vaikuttaa tutkimustuloksiin. Mainitsin tutkimuksen toteutusta käsittelevässä kappaleessa ryhmähaastatteluun liittyvästä riskistä: luonnostaan kovaäänisemmät ja puheliaammat saattavat jyrätä hiljaisemmat alleen, jolloin kaikki eivät pääse haastattelussa ääneen (Helavirta, 2007, 631). Tiedostin, että minun täytyy ryhmähaastattelutilanteessa kiinnittää huomiota siihen, että kaikki saavat puhua. Analysoidessani aineistoani huomasin kuitenkin, että olisin voinut onnistua tässä vielä paljon paremmin. Tietyt lapset ovat äänessä paljon enemmän kuin toiset, mikä osaltaan saattaa vaikuttaa tuloksiin. Useissa kohdissa on myös huomattavissa, miten hiljaisemmat lapset myötäilevät äänekkäämmän lapsen

kokemusta. Tulokset voisivat siis olla toisenlaisia, mikäli resurssini olisivat riittäneet kaikkien lasten yksilölliseen haastatteluun. Näin hiljaisemmatkin lapset olisivat voineet vapautuneemmin kertoa kokemuksistaan. Resurssien puitteissa toteutettuun ryhmähaastatteluun liittyy myös toinen tuloksia mahdollisesti vääristävä tekijä. Lapset puhuivat jonkin verran päällekkäin, ja tästä syystä puhe oli välillä niin epäselvää, että en useista yrityksistä huolimatta saanut litteroitua kaikkea mahdollista. Merkitsin aineistoon jokaisen litteroimatta jääneen kohdan, ja onneksi niitä ei kuitenkaan kertynyt kovin montaa. Tulokset eivät siis välttämättä olisi muuttuneet mihinkään suuntaan, vaikka nämäkin kohdat olisivat tulleet litteroiduiksi. Enemmillä resursseilla olisin kuitenkin päätynyt toteuttamaan haastattelut yksilöhaastatteluina, jolloin ainakin nämä ongelmat olisivat poistuneet. Tässä suhteessa resurssien puute oli rajoitus tutkimukselleni.

Tutkimuksen lähtökohtana oli fenomenologisen tieteenfilosofian periaate siitä, että tutkijan täytyy tulla tietoiseksi ilmiöön liittyvästä spontaanista kokemustavastaan ja sen tunnistettuaan löytää keinoja siirtää se tietoisesti syrjään (Lehtomaa, 2011, 165), ja lähestyä ilmiötä avoimin mielin (Pulkkinen, 2010) Tiedostin tämän jo aineistonkeruuvaiheessa, mutta siitä huolimatta huomasin analyysia tehdessäni, että paikoittain kerätessäni aineistoa johdattelin lapsia kysymyksilläni omien henkilökohtaisten kokemusteni suuntaan. Huomasin tekeväni tätä erityisesti silloin, kun lapset eivät tuntuneet keksivän sanottavaa. Usein lapset myötäilivät kokemuksiani. Tuloksista jätin kuitenkin pois kaiken sellaisen materiaalin, jossa olen johdatellut lapsia kuvaamaan hahmoja tiettyjen piirteiden kautta. Näin pidin huolen siitä, että tulokset eivät sen osalta vääristy ja tutkimuksen luotettavuus säilyy. Aineisonhankinnassa tapahtuneet tutkimuksen luotettavuutta heikentävät virheet tyypillisesti paljastuvat analyysivaiheessa ja pakottavat tutkijan korjaamaan aineistoaan luotettavaksi (Varto, 1992, 104), ja niin kävi tämänkin tutkimuksen kohdalla. Jättämällä väärin keinoin hankitun materiaalin tuloksista pois varmistin noudattavani tulosten esittämisessä Hopkinsin ja Bellin (2008, 3 -4) periaatetta siitä, että lapset ovat päteviä sosiaalisia toimijoita ja kykeneviä kuvaamaan omia kokemuksiaan itse. Kokonaisuutena onnistuin tutkimusprosessissa hyvin. Kaikki tekemiseni on perusteltu tutkimuksen kolmannessa luvussa ja esiin nostamiani seikkoja lukuun ottamatta kaikki onnistui kuten olin suunnitellutkin, ja epäonnistumiseni kompensoin edellä kuvaamallani tavalla. Tämä osoittaa tutkimuksen

luotettavuutta. Kolmannessa luvussa prosessin esittelyn yhteydessä pohdin enemmän myös tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Jatkossa saman tyyppistä aihetta voisi tutkia eri lastenkirjasarjojen kontekstissa. Aihe on sellainen, että siitä voi tehdä tutkimusta niin kasvatustieteiden kuin kirjallisuustieteidenkin parissa. Tähän tutkimukseen toin kasvatustieteellisen ja varhaiskasvatuksellisen aspektin tutkimalla aihetta nimenomaan lasten tuottamien kokemuksien kautta. Aihetta voi tutkia kuitenkin myös puhtaasti kirjallisuustieteellisesti, jolloin tutkija voi tehdä tulkintoja käyttämällä aineistona lastenkirjoja sellaisinaan. Olisi mielenkiintoista nähdä, millaisia tuloksia saataisiin esimerkiksi tutkimuksella, jossa Mauri Kunnaksen jouluaiheisen tuotannon hahmoja tutkittaisiin sukupuolinäkökulmasta täysin kirjallisuustieteellisesti vailla lasten kokemusten tuomaa aspektia: uskon, että tutkimustulokset olisivat erilaisia. Kasvatustiedettä ja kirjallisuustiedettä voisi luontevasti myös sekoittaa tutkimalla esimerkiksi lasten kokemuksia eri aikakausina julkaistujen lastenkirjojen hahmoista. Näin saataisiin vertailevia tuloksia siitä, onko lasten tuottamilla kokemuksilla eroa riippuen siitä, onko kirja julkaistu esimerkiksi 1980-luvulla vai 2020-luvulla. Tällaiseen tutkimukseen sopisi erinomaisesti ottaa sellaisen kirjailijan tuotantoa, joka on julkaissut teoksia useilla eri vuosikymmenillä. Aivan kuten Mauri Kunnas on tehnyt.

6 LÄHTEET

Backman, J. & Himanka, J. (2014). Fenomenologia. Haettu 21.2.2020 osoitteesta https://filosofia.fi/node/2712.

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). Research Methods in Education. London & New York: Routledge.

Connell, R. W. (2002). Gender. Cambridge: Polity Press.

Connell, R. & Pearse, R. (2015). Gender in World Perspective. Third edition. Cambridge: Polity press.

Digi- ja väestötietovirasto (2020). Nimipalvelu. Haettu 25.3.2020 osoitteesta https://verkkopalvelu.vrk.fi/nimipalvelu/.

Diekman, A. & Murnen, S. (2004). Learning to Be Little Women and Little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children´s Literature. Sex Roles 50:5/6, 372 – 385.

Early Childhood National Centers. Healthy Gender Development and Young Children – A Guide for Early Childhood Programs and Professionals. Haettu 8.4.2020 osoitteesta https://depts.washington.edu/dbpeds/healthy-gender-development.pdf.

Einarsdottir, J. (2007). Reserach with children: methodological and ethical challenges. European Early Childhood Education Research Journal 15:2, 197 – 211.

Embree, L. (1997). What is Phenomenology? Haettu 25.2.2020 osoitteesta https://phenomenology-carp.org/about/.

Glover, D. & Kaplan, C. 2009. Genders. The New Critical Idiom. New York: Routledge.

Harjunen, H. (2010). Sukupuolittuneen ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 241 – 242). Tampere: Vastapaino.

Heikkilä-Halttunen, P. (2000). Kuokkavieraasta oman talon haltijaksi. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionalisoituminen ja

kanonisoituminen 1940—1950-luvuilla. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Heikkilä-Halttunen, P. (2015). Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Helavirta, S. (2007). Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72:6, 629 – 640.

Hill, M. (2006). Children´s voices on ways of having voice: Children´s and young people´s perspectives on methods used in research and consultation. Childhood 13:1, 69 – 89.

Hopkins, P. E. & Bell, N. (2008). Interdisciplinary perspectives: ethical issues and child research. Children´s Geographies 6:1, 1 – 6.

Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 128 – 139). Tampere: Vastapaino.

Juvonen, T., Rossi, L-M. & Saresma, T. (2010). Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 9 – 20). Tampere: Vastapaino.

Kallio, K P. (2010). Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka (s. 163 – 187). Helsinki: Yliopistopaino.

Kantola, J. (2010). Sukupuoli ja valta. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 78 – 87). Tampere: Vastapaino.

Kinnunen, T. (2010). Sukupuolen ja seksuaalisuuden ruumiillinen muoto-oppi. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 226 – 240). Tampere: Vastapaino.

Kirjakauppaliitto (2019). Mitä Suomi lukee? Haettu 21.10.2019 osoitteesta https://kirjakauppaliitto.fi/kirja-ala-suomessa/mita-suomi-lukee/ .

Kuivalainen, R. (2016). Ihminen sukupuolen takana: Sukupuoli sosiaalisena konstruktiona hyväksyvän kohtaamisen näkökulmasta. Sosiaalietiikan Pro Gradu -tutkielma: Helsingin yliopisto.

Kuula, A. (2006). Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laine, T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia

aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (s. 29 – 50). Jyväskylä: PS-kustannus.

Lehtomaa, M. (2011). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – Tulkinta – Ymmärtäminen (s. 163 – 194). Tampere: Juvenes Print.

Löyttyniemi, V. (2004). Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2013). Lapsi eri ikävuosina – 6-vuotias. Helsinki: ESA Print Oy. Haettu 8.4.2020 osoitteesta https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/04174403/Lapsi-eri-ik%C3%A4kausina-6-v.pdf.

Miettinen, T., Pulkkinen, S. & Taipale, J. (2010). Johdanto. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.), Fenomenologian ydinkysymyksiä (s. 9 – 22). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Niemelä, K. (2018). “Saako enää sanoa tytöksi ja pojaksi?” Sukupuoli opettajan pedagogisessa ajattelussa. Kasvatustieteiden Pro Gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.

Opetushallitus (2019). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Helsinki: Opetushallitus. Haettu 13.3.2020 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf.

Otava (2019). Mauri Kunnaksen kirjoja myyty yli kymmenen miljoonaa. Haettu 21.10.2019 osoitteesta https://otava.fi/mauri-kunnaksen-kirjoja-myyty-yli-kymmenen-miljoonaa-2/.

Otava (2019). Mauri Kunnas. Haettu 26.9.2019 osoitteesta https://otava.fi/kirjailijat/mauri-kunnas/#author-info.

Palmu, T. (1992). Nimetön hiiri ja Simo Siili. Aapisten sukupuoli-ideologiaa. Teoksessa Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) Letit Liehumaan – tyttökulttuuri murroksessa (s. 301 – 113). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Pulkkinen, S. (2010). Husserlin fenomenologinen menetelmä. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.), Fenomenologian

ydinkysymyksiä (s. 25 – 44). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Raatikainen, P. (2005). Ihmistieteet – tiedettä vai tulkintaa? Teoksessa A. Meurman-Solin & I. Pyysiäinen (toim.), Ihmistieteet tänään (s. 39 – 61). Helsinki: Gaudeamus.

Raittila, R., Vuorisalo, M. & Rutanen, N. (2017). Lasten haastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja (s. 312 – 335). Tampere: Vastapaino.

Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja (s. 413 – 426). Tampere: Vastapaino.

Reinikainen, S. (2014). Naiskuva 2000-luvun tyttökirjassa. Tarkastelussa Tuija Lehtisen *Rebekka ja kesäprinssi* ja Tittamari Marttisen *Viivi Pusu ja toffeesydän*. Kieli,- käännös- ja kirjallisuustieteiden Pro Gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.

Roos, P. & Rutanen, N. (2014). Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti 3:2, 27 – 47.

Rossi, L-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 21 – 38). Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja (s. 427 – 444). Tampere: Vastapaino.

Seta (2018). Sukupuolineutraalissa ja sukupuolitietoisessa kasvatuksessa on eroa. Haettu 13.3.2020 osoitteesta https://seta.fi/2018/09/26/sukupuolineutraalissa-ja-sukupuolitietoisessa-kasvatuksessa-on-eroa/.

Strandell, H. (2010). Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eetisiä ulottuvuuksia. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka (s. 92 – 112). Helsinki: Yliopistopaino.

Taylor, F. (2003). Content Analysis and Gender Stereotypes in Children´s Books. Teaching Sociology 31:3, 300 – 311.

Teräs, L. (2005). Sukupuolikäsityksen rakentuminen. Millainen on tyttö tai poika – sukupuolistereotypioiden vaikutus minäkäsitykseen ja tasa-arvoon. Teoksessa E. Leinonen (toim.) Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen (s. 57 – 67). Oulu: Oulun yliopisto.

THL (2020). Sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvosanasto. Haettu 3.4.2020 osoitteesta https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto.

Timonen, E. (2005). Perinteestä mediavirtaan. Kansanperinteen muuntuminen arkistomuistiinpanoista lastenkulttuuriksi. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Trepanier-Street, M. & Romatowski, J. (1999). The influence of children´s literature on gender role perceptions: A reexamination. Early childhood education journal 26:3, 155–159.

Tsao, Y-L. (2008). Gender issues in young children´s literature. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.

Urhonen, P. (2016). Sukupuolen näkymättömät kahleet. Sukupuoleen perustuvan vallan muodot ja toisintavat rakenteet koulussa. Kasvatusieteiden Pro Gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.

Varto, J. (1992). Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vuori, J. (2010). Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen (s. 109 – 120). Tampere: Vastapaino.